

47. Klasik Türk şiirinde yağmurla ilgili tasavvurlar

Semih YEŞİLBAĞ¹

APA: Yeşilbağ, S. (2021). Klasik Türk şiirinde yağmurla ilgili tasavvurlar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 807-853. DOI: 10.29000/rumelide.995450.

Öz

Klasik Türk edebiyatı sahasındaki eserler incelendiğinde bu edebiyatta sevgi ve aşk dışında, kozmografik unsurlardan bitkilere; dinî ilimlerden batıl inanışlara; ayet, hadis iktibaslarından deyimlere kadar sosyal hayat içerisindeki içneden ipliğe her şeye farklı bağlam ve vesilelerle yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda *yağmur* da şairlerin duygu, düşünce ve hayal dünyası içerisinde yer alan ve nispeten yaygın kullanımı olan bir temadır. Bu çalışmada isimleri kaynakçada yer alan 16. yüzyılda yaşamış 25 klasik Türk şairinin doğrudan yağmuru ele alan ya da bulut, dağ, gök gürültüsü gibi dolaylı olarak yağmurla irtibatlandırılan unsurları ihtiva eden beyitleri, ilgili divanlar taranarak tespit edilmiştir. Ardından tespit edilen beyitler, *yağmurla ilişkilendirilen tabii unsurlar*; *yağmurla benzetme veya mecaz ilgisi yoluyla ilişkilendirilen unsurlar*; *yağmurla ilgili âdet, inanış ya da tecrübeye dayalı bilgiler*; *yağmurla ilgili ayet, hadis ve deyimler*; *yağmurla ilgili diğer unsurlar* alt başlıklarıyla incelemeye tabi tutulmuştur. Verilen bilgileri desteklemek için çalışmaya dâhil edilmiş örnek beyitler, makalenin bağlamına uygun olarak tasnif edilmiş ve açıklanmıştır. Yağmur ana başlığı çerçevesinde oluşturulan alt başlıklarla hazırlanan bu çalışmada klasik Türk edebiyatı şairlerinin yağmuru nasıl algıladıkları, hangi anlamlarla ve hangi unsurlarla irtibatlandıkları, yıllar içinde toplumsal ve kültürel hayat bağlamında yağmurla ilgili nasıl bir duygu, düşünce ve hayal dünyasının oluştuğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, yağmur, bârân, matar

Concepts of rain in classical Turkish poetry

Abstract

When the works in the field of classical Turkish literature are examined, it can be seen that apart from love, everything in social life from A to Z, from cosmographic elements to plants, from religious sciences to superstitions, from hadith quotations to idioms, is included in this literature with different contexts and means. In this context, *rain* is also a theme which appears in the emotions, thoughts and imaginations of poets and which has a relatively common use. In this study, the couplets which were directly dealing with rain or which included elements indirectly associated with rain, such as clouds, mountains and thunders by 25 classical Turkish poets who lived in 16th century and whose names are included in the bibliography were identified by scanning the related diwan. Following this, the couplets which were identified were examined with subtitles of *natural elements related to rain*; *elements associated with rain through analogy or metaphor*; *information on rain based on tradition, belief or experience*; *verses, hadiths and idioms on rain and other elements related with rain*. The sample couplets included in the study to support the information given were classified and explained in accordance with the context of the article. This study, which was prepared with subtitles

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı ABD (Samsun, Türkiye), syesilbag@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9219-3601 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 16.08.2021-kabul tarihi: 20.09.2021; DOI: 10.29000/rumelide.995450]

created within the framework of the main title of rain, aims to show how classical Turkish literature poets perceived rain, which meanings and which elements they associated it with, and what kind of an emotion, thought and imagination world was created in the context of social and cultural life over the years.

Keywords: Classical Turkish literature, rain, bârân, matar

Giriş

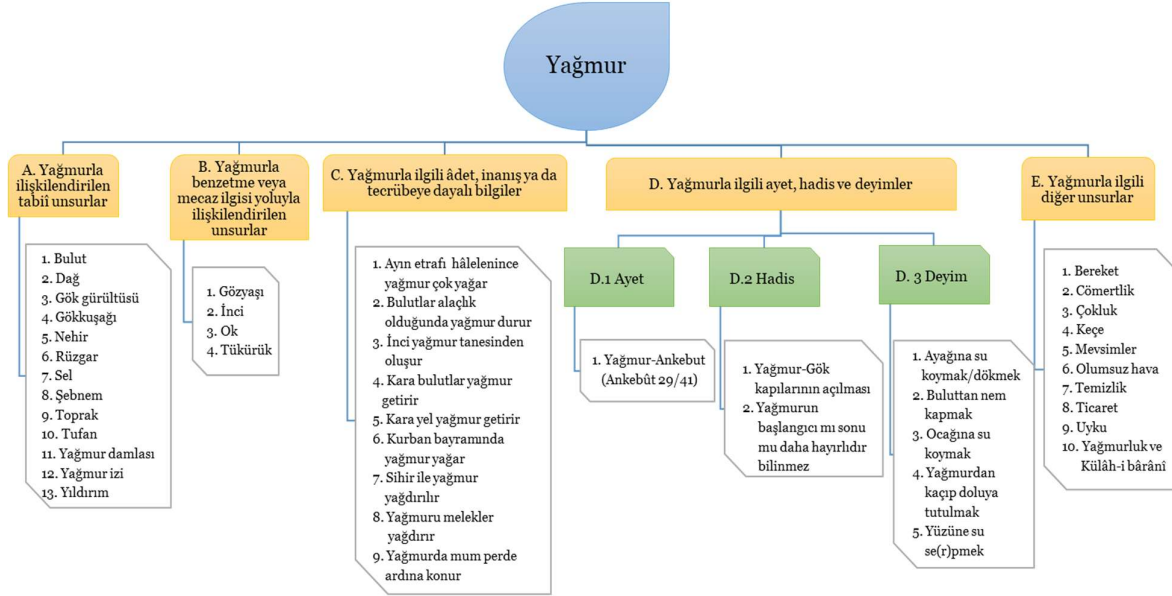
Atmosferdeki su buharının yoğunlaşmasıyla oluşan ve yeryüzüne düşen yağışın sıvı durumunda olanı (TDK, 1998: II/2365) şeklinde tanımlanan yağmur için, klasik Türk şiirinde ekseriyetle Fasça eşanlamlısı olan *bârân* sözcüğü kullanılır. Az da olsa bazı beyitlerde *yağmur* ve *matar* sözcüğüyle karşılaştıldığı da olur.

Su ile ilgili olması hasebiyle *anâsır-ı erba’adan* olan yağmur, yine bu grup içerisinde yer alan *denizle* birlikte farklı tasavvurlarla şiirlerde en çok yer alan unsurdur. Yağmura değinilen beyitler; bahariye, nevrüziyye, hazaniyye gibi ilkbahar ve sonbahardan bahseden nazım türleri içerisinde yer aldığı gibi bu türlere ait olmayan farklı nazım türleri ve biçimleri içerisinde de yer alabilmektedir.

Divan şiirinde her motif, birbirine bağlı unsurlar grubudur. Bu grubun içinden herhangi bir unsur zikredildiğinde öteki unsurların biri yahut birkaçı onunla birlikte bulunur. Bir motif, bu gibi unsurlarla ne kadar çok yüklü olursa ifade o ölçüde “cemiyetli” olma meziyetine sahip olur. Burada serbest, her şairce değişen çağrışım yerine, genellikle sınırları belirli ve her şair tarafından aynı unsurla ilgili olarak benzer çağrışımlarla kurulan bir çağrışım ağının olduğu söylenebilir. (Akün, 2013: 155) Çalışmada üzerinde durulan yağmur konusu da incelenen beyitlerde *bulut*, *dağ*, *gök gürültüsü*, *gökkuşağı*, *nehir*, *rüzgâr* gibi unsurların biri ya da birkaçıyla birlikte ve şairin hayal dünyasındaki bağlama göre beyitlerde yer alır. Yüzyıllar içerisinde geleneği oluşan, belirli kavramların belirli çerçeveye ve metinlerde sözcüklerin bile belirli bir ekseninde yer almasına rağmen yine de şairlerin farklı bakış açılarına sahip oldukları da göz ardı edilemez.

Edebî eser, bir ferdin benliğini, kimliğini ve kişiliğini yansıtır gibi görünmekle birlikte sosyo-kültürel hayat alanının, tercih ve tepkilerinden meydana gelen özel bir kompozisyonudur. Edebî eserin arkasında bir yazar, yazarın arkasında da sosyo-kültürel yapısıyla toplumun hayatı vardır. Her edebî eser, hangi sosyo-kültürel tabakanın estetik ihtiyaçlarına cevap verirse versin, o toplumun aynı zamanda tabî ve düzenlenmiş çevre konusundaki bakışını, yorumunu ortaya koyar. (Tural, 1993: 3-4)

Tabiat, ihtiva ettiği unsurları ile sanatçıların duygu, düşünce ve hayallerini anlatmakta tükenmez bir hazinedir. Şairler, zengin hayal güçleri ile tabiatı ve tabiat unsurlarını yorumlayarak eserlerinde malzeme olarak kullanmışlardır. Bu anlamda yağmur da Klasik Türk edebiyatı şairlerinin sevinçlerini, hüznelerini anlatmakta vasıta olarak kullandığı bir temadır. Şairler, bu temadan bahsederken yağmurla ilişkili farklı unsurlara da temas etmiş; bu unsurlar üzerinden şahsî, toplumsal, kültürel ya da dini konulardaki birikimlerini dile getirmişlerdir. Bunun tespiti, ele alınan temanın ilişki ağının tespiti açısından önemlidir. Bu amaçla aşağıda inceleme sonunda oluşan, yağmurla ilgili mefhumların gösterildiği bir şema yer almaktadır. Şema, aynı zamanda makalenin de planını özetlemekte ve elde edilen verileri sistematik ve sınıflandırmalı bir şekilde ortaya koymaktadır.



A. Yağmurla ilişkilendirilen tabii unsurlar

1. Bulut (Ebr, Sehâb, Gamâm)

Yağmurdan bahsedilen yerlerde sıklıkla yer alan *bulut* için beyitlerde daha çok Farsça *ebr* sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Az da olsa *bulut* ve sözcüğün Arapçası olan *sehâb*, nadiren de gamâm kelimelerine de rastlanmaktadır.

Gökteki bulutlar, gündelik hayatı ve iklim şartlarını belirleme bakımından insanların görüp yorum geliştirdikleri tabiat unsurlarındandır. Özellikle şairler, eserlerinde yer verdikleri tabiat tasvirlerine bir şekilde bulut veya bulutla ilgili tasavvurlarını da dâhil etmişlerdir. (Şentürk, 2017: II/300)

Klasik şiirde bulutların ağlama sembolü olarak kullanıldığı söylenebilir. Söz gelimi Hayretî'nin aşağıdaki beyitlerinde bulutun âşkın dertli hâline üzüldüğü ve bu yüzden ağlayıp gözyaşları döktüğü dile getirilmektedir.

Dâne-i bârân degüldür yeryüzine dökülen

Derd ile göklerde olmuşdur bulutlar eşkbâr

(Hayretî, K. 9/78)²

[Yeryüzüne dökülen yağmur tanesi değildir. Bulutlar, dert ile yağmur gibi gözyaşlarını yağırmaktadır.]

² Örnek şiirlerin künyeleri beyitlerin/bentlerin altında şairin adı yahut mahlasından sonra şekil bilgisi, şiir numarası, beyit ya da bent numarası şeklinde gösterilmiştir.

Şiirlerin künyesinde nazım şeklini gösteren kısaltmaların açılımları da şu şekildedir: Gazel: G., Kaside: K., Mu'âşşer: Mua., Murabba: Mur., Mukatta: Muk.

Örnek şiirlerde transkripsiyon harflerinin tamamı kullanılmamış; uzun ünlüler, 'ayın, nazal nun işaretleri kullanılmıştır. Beyitlerde bazı düzeltmeler yapılmış, bazı beyitler de farklı unsurları vurgulamalarından dolayı tekrarlanmıştır.

Şol kadar âh ideyin şol deñlü yaşlar dökeyin
Acısın deryâ-yı ‘ummân ebr ü bârân ağlasun

(Hayretî, G. 378/2)

[O kadar âh edip gözyaşı dökeyim ki okyanuslar hâlîme acısın; bulut ve yağmur (benim için) ağlasın.]

Âşığın ettiği âhlar, siyah bir duman şeklinde gökyüzüne yükselir ve rengi dolayısıyla Muhibbî, Behiştî ve Za’îfî’nin aşağıdaki beyitlerinde olduğu gibi, yağmur bulutlarına benzetilir.

İy Muhibbî gözlerüm bârân-ı eşki yağdurur
Anuñ için dūd-ı âhum üstine bulutdur

(Muhibbî, G. 940/7)

[Ey Muhibbî, gözyaşı yağmurlarını yağdırabilmesi için âhımın dumanı gözlerimin üstünde buluttur.]

Kimüñ kim ebr-veş âhı sipihre reh-güzâr itmez
Vücûdı ‘arsasın bârân-ı rahmet sebze-zâr itmez

(Behiştî, G. 205/1)

[Kimin âhı, bulut gibi gökyüzünden geçmezse rahmet yağmuru, vücudunu yeşillendirmez.]

Katre katre dökülen eşkile hicründe bu âh
Biri bârân-ı cihân oldu biri ebr-i siyâh

(Za’îfî, G. 275/1)

[Senin ayrılığın yüzünden damla damla dökülen gözyaşı ve çekilen bu âhtan biri dünyayı sele veren yağmur, diğeri bulut oldu.]

Gelibolulu Mustafa Âlî’nin aşağıdaki beytinde olduğu gibi, siyah rengi dolayısıyla bulut ile sevgilinin kaşları arasında benzerlik ilgisi kurulur. Buluta benzeyen sevgilinin kaşları çatıldığında bunu gören âşığın gözyaşları yağmur gibi yağar.

Ol ki pür-çin ola gözyaşları bârâna döner
Ebr-i rahmet mi nigârâ niçe ebrûdur bu

(Gelibolulu Mustafa Âlî, G. 1173/4)

[O (sevgili) kaşlarını çatıldığında (âşığın) gözyaşları yağmur gibi boşanır. Ey sevgili (kaşın) rahmet bulutu mudur, nasıl kaştır bu?]

Behiştî’nin aşağıdaki beytinde *kararan kaş* ifadesiyle de yağdığında felaketlere sebep olan yağmurların kastedildiği ve bu durumun *belâ bulutu* olarak nitelendirildiği görülmektedir.

Sîne sahrâsına yağdırmağa bârân-ı gamı
Kıt’a-i ebr-i belâdur kararan kaş degül

(Behiştî, G. 315/2)

[Sine sahrasına gam yağmurunu yağdıran, kararmış kaş degül, belâ bulutunun parçasıdır.]

Bazen de memduhun *düşmanlarının gözyaşları* yağmura benzetilir. Nitekim Mesîhî’nin aşağıdaki beytinde gök gürültülü bir yağmur tasviri yapıldığı görülmektedir. Bu tasvirde, memduhun atının kişilemeleri gök gürültüsüne, yağmur ise gök gürültüsüne benzeyen bu sestten korkan düşmanların gözyaşlarına benzetilmiştir.

Yağmur gibi yağar gözi yaşı ‘adûlaruñ
Esbûñ kaçan ki kişneye altuñda ra’d-vâr

(Mesîhî, K. 17/ 29)

[Atın altında gök gürültüsü gibi kişnediğinde, düşmanların gözyaşı, yağmur gibi yağar.]

Nev’î’nin “Güneş, besleyip yetiştirdiğinin ayaklar altında zelil olduğunu görmek istemediğinden, yağmur bulutlarını yüzüne perde eder.” denen aşağıdaki beyitte olduğu gibi kimi zaman güneş ya da ayın önünü kapatan bulut; *perde*, *örtü*, *yelpaze* gibi varlıklara benzetilerek kullanılır.

Diler ki görmeye perverdesin ayaklarda
Hicâb ider yüzine mihr ebr-i bârânı

(Nev’î, K. 51/7)

Aşağıdaki beyitte de gökyüzünde topak topak bulunan beyaz bulutların pamuğa benzetildiği, bu benzetme üzerinden ölmek üzere olan ağır hastalara pamukla su verilmesi âdetine telmih yapıldığı görülmektedir.

Hastelendi görüp ey gül lebüñi gonca-i bâğ
Tamzurur penbe ile ebr-i bahâr ağzına su

(Mostarlı Ziyâî, G. 380/4)

[Ey gül; gonca, dudağını görüp (kıskançlığından) hastalandığı için bahar bulutu, pamukla ağzına su damlatır.]

Ebr ü bârân sanma gökde kim Sehâbî hastenüñ
Penbe ile ağzına su tamzurur hem-vâre çerh

(Sehâbî, G. 47/6)

[Sehâbî, gökyüzündekini bulut ve yağmur zannetme; gökyüzü, pamuk ile hastanın ağzına durmadan su damlatmaktadır.]

Ölüm döşğinde olan bir kişiye şeytanın musallat olup onun imanını çalmak için her türlü hileye başvurduğuna inanılır. Şeytanın hilelerinden biri de ömrünün son demlerini yaşayan ve susuzluk çeken kişiye imanı karşılığında su vereceğini söyleyerek insanı kandırmasıdır. Bu sebeple ölmek üzere olan kişilerin ağzına su damlatılır veya pamukla su verilir. (Özkan, 2007: 363)

Celîlî’nin gözyaşları ile yağmurlar arasında benzerlik ilişkisi kurduğu aşağıdaki beyitte bulutların yağmur suyunu denizlerden aldığı bilgisine de yer verildiği görülmektedir.

Gözüm san ebr-i bârân-ı belâdur
Ki deryâ-yı gamuñdan oldı fâ’iz

(Celîlî, G.173/4)

[Gözüm, sanki senin gam denizinden taşan belâ yağmuru yağıdın bir buluttur.]

Sevgilinin saçının buluta benzetildiği aşağıdaki beyitlerde, âşkın gözyaşları da yağmur şeklinde değerlendirilmiştir. Bir yandan da ilk beyitteki *katre* ile *deniz* arasındaki tezat dikkati çekmektedir.

Havâ-yi ebr-i zülfi ile yaşum bârânınun Zâtî
Deñizden katresin vasf eylesem dünyâyı ağladam

(Zâtî, G. 908/7)

[Zâtî, (sevgilinin) buluta benzer zülfüne tutkunluğum ile döktüğüm yağmur gibi gözyaşlarımın denizden damla misali olan ufack bir kısmını tarif etsem (bu tutkunluğa) dünya ağlar.]

Kaplayup zülfün sehâbıyla yüzün nevrûzını
Dem-be-dem eşkümi sensin anda bârân eyleyen

(Za'îfî, G. 248/5)

[(Ey sevgili) bahar yüzünü bulut saçınla kapattığından gözyaşlarımı daima yağmur gibi yağdıran sensin.]

Kara yağmur bulutları, gökyüzünü kapladığında yağmur yağması, tabii bir olaydır. Şair, bu tabii hadiseden hareket ederek güneşe benzeyen sevgilinin yüzünün, siyah rengi dolayısıyla buluta benzeyen saçları tarafından örtüldüğünü ifade etmektedir. Bu şekilde güneşin önünün bulutla çevrilmesi gerçekleşmiş olmaktadır. Geriye yağmurun yağması kalmaktadır ki o da sevgilinin yüzü üstüne düşen saçlarını gören âşığın aşkının huruşa gelip gözyaşlarını akıtmasıyla tamamlanır.

Düşmeyince yüzüne zülfün bu çeşmüm ağlamaz
Gün bulutlu olmayınca nicesi bârân yağar

(Mesîhî, G. 92/3)

[Gökyüzünde bulut olmadan nasıl yağmur yağmazsa senin de yüzüne saçın düşmezse gözlerim gözyaşları dökmez.]

Yağdırdığı su ile yeryüzündeki canlılara hayat vermesi bakımından bulutlar, sık sık cömertlikle ilişkilendirilir. Aşağıdaki beyitte bulutların cömertlik eli, yağan yağmurların da gümüş para şeklinde görüldüğü bir tasavvura yer verilmiştir.

Ebr yağdırmaz yire vaktinde ol denlü matar
Şöyle kim dest ile ehl-i fakra sîm eyler nisâr

(Usûlî, K. 3/29)

[Eliyle fakirlere o kadar gümüş yağdırır ki bulutlar bile o nispette yağmur yağdırmaz.]

Yüce dağların yüksek kesimleri, genellikle bulutlarla çevrili olur. Hüsn-i talil sanatının dikkat çektiği aşağıdaki beyitte dağ başındaki bulutların kara renkte olması, Ferhad'ın yasını tutmaları sebebine bağlanmıştır.

İhâta eyleyen kûhsârı sanma ebr-i bârândur
Kara tonlar giyüp tutar belâ Ferhâd'ınun yasın

(Behîştî, G. 408/2)

[Dağı çevreleyeni yağmur bulutları zannetme; dağ, karalara bürünmüş belâ Ferhâd'ının yasını tutmaktadır.]

Âşık Çelebi'nin bir kasidesinden alınan aşağıdaki beyitte memduhun adaletli yönetimi altında fitnenin uykuda olduğu, cihanın rahata erdiği ve adalet bulutunun onur, haysiyet gibi insanlığa şeref bahşeden erdemleri yağmur gibi yağdırdığı ifade edilmektedir.

Gaflet uykusunda fitne hâb-ı râhatda cihân

Ebr-i ‘adli ‘âleme yağdırdı bârân-ı şeref

(Âşık Çelebi, K. 8/12)

[Fitne, gaflet uykusunda; cihân, rahat uykusundadır. Onun adalet bulutu, cihana şeref yağmurları yağdırdı.]

Aşağıdaki beyitte yine bir memduhun adaletli yönetiminde herkesin mutlu olduğu, kimsenin mutsuz olup gözyaşları dökmediği, gözyaşlarını dökenin sadece bulut olduğu dile getirilmektedir.

Ebr-i bârândur zamânında meger giryân olan

Şems-i ‘adlinden güler cümle gülistân-ı cihân

(Taşlıcalı Yahyâ Bey, K. 2/23)

[Onun adalet güneşinden dünya gül bahçesindekilerin hepsi güler. Devrinde ağlayan, sadece yağmur bulutudur.]

Şehre su getirirken suyu çeşitli engellerden aşırarak için yapılan su kanallarına *su kemeri* denir. Aşağıdaki beyitte su kemerlerinin yan yana dizilmiş kavisli yapısının uç uca dizilmesi ile deve kervanına; suyu nakletmesi ile de yağmur bulutlarına benzetildiği görülmektedir.

Deve katarına beñzer kemerlerin gördüm

Didüm ki yeryüzünün budur ebr-i bârânı

(Taşlıcalı Yahyâ Bey, K. 5/11)

[(Su yollarının) deve kervanına benzer kemerlerini gördüm. Yeryüzünün yağmur bulutu budur, dedim.]

Taşlıcalı Yahyâ'nın bir beytinde bulutların rüzgârın hükmüne râm olup savrulması, şekilden şekle girip diyar diyar dolaşmaları; mantıklı düşünemeyen çocukların tavırlarına benzetilmiş ve insanın rüzgârın önündeki bulutlar misali arzularına esir olmaması tavsiyesinde bulunulmuştur.

Hevâña tâbi' olup ebr-i nev-bahâr gibi

Nukûş-ı ‘âleme olma sabî gibi meyyâl

(Taşlıcalı Yahyâ Bey, K. 20/5)

[İlkbahar bulutu gibi isteklerine uyup âlemin nakışlarına çocuk gibi çok arzulu olma.]

2. Dağ (Kûh, Kûhsâr, Cebel)

Dağlar, ısınan havanın yamaç boyunca yükselerek soğuyup yoğunlaşması sebebiyle nispeten yağmurların çok yağdığı mekânlardandır. Gürül gürül yağın yağmur sularının dağ eteklerindeki toprakla birlikte boz bulanık düz alanlara doğru akıp pınarlara karışması, yağmurlarla ilgili değinilen hususlardandır. Nitekim Zâtî'nin aşağıdaki beytinde dağ yamaçlarından vadilere doğru bulanık şekilde akan yağmur suları ile âşığın gözünden akan kanlı gözyaşları arasında bulanık olma açısından ilgi kurulduğu görülmektedir.

Kûhsâr-ı dilde bârân-ı belâ mı yağdı kim

Kan bulanık ey sirişk-i hûn-feşân cûyuñ senüñ

(Zâtî, G. 743/3)

[Ey kanlar saçan gözyaşı, gönül dağında bela yağmurları yağdığı için mi senin ırmakların kan gibi bulanık akmaktadır?]

Bahar mevsiminde ağaçsız, dik yamaçlı dağlık yerlerde yağan yağmurlar, sellere; seller de yamaçlarda toprak kaymalarına, dağ eteklerinde derin çatlaklara sebep olabilmektedir. Aşağıdaki beyitte şiddetli yağmurların dağ eteklerinde neden olduğu bu tahribat ile âşığın gözyaşlarının akmasına sebep olan gönlündeki yaralar arasında ilgi kurulmaktadır.

Yaralar açsa ne tañ sîneme seylâb-ı sirişk
Olsa bârân nite kim çâk ide kûhsâr eteğin

(Muhibbî, G. 2491/4)

[Gözyaşlarımın sel suları sineme yaralar açsa şaşılır mı? Zira yağmur, dağ eteklerinde yarıklar oluşturur.]

Bahar mevsiminde yağan yağmurlar, bir yandan tahribata sebep olurken diğer yandan da dağların yağmur alan cephelerinin yeşillenmesini sağlar. Bu sebeple dağlara uzaktan bakıldığında dağ etekleri yemyeşil görünür.

Akıdur dürr ü cevâhir yine bârân-ı bahâr
Anuñ için görünür bir yaña kûhsâr sebz

(Muhibbî, G. 1267/4)

[Bahar yağmurları yine inci, mücevher aktığı için dağın bir yanı yeşil görünmektedir.]

Zirveleri bulutlarla çevrili yüce dağlar ve bu dağlık yerlerde yağan yağmurlar, sıradan bir tabiat hadisesi iken şair muhayyilesinde dağ, bir insan; bulutlar, bu insanın çözerek serbest bıraktığı saçları, yağmurlar da dağların âşığın hâline üzüldüğü için döktüğü gözyaşları olarak değerlendirilmiştir.

Görinen taglar başında ebr ü bârân sanmañuz
Taglar saçın çözüp ben hasta için ağlar

(Zâtî, G. 163/2)

[Dağların zirvelerindekini bulut ve yağmur sanmayın. Zira dağlar saçını çözmüş, hasta olan bana ağlamaktadır.]

Aşağıdaki beyitte bahar bulutlarının sardığı dağ zirvesi, manastır içinde siyah şala bürünmüş bir ruhban şeklinde tasavvur edilmiştir. Hristiyanlara ait ibadet yerleri olan manastırların genellikle insanlardan uzak, dağ etekleri gibi yerlerde yapılması, bulut ile dağ arasındaki mekân ilişkisinin manastır ile dağ arasında da kurulduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Görindi ebr-i bahârî içinde kulle-i kûh
Siyâh şâlla deyr içre nitekim ruhbân

(Bursalı Rahmî, K. 8/3)

[Bahar bulutları içindeki dağın zirvesi, manastır içindeki siyah şallı ruhban gibi görünmektedir.]

Dağlar, bulutların mekânı olma dışında farklı sebeplerle insanların kaçıp saklandıkları yer olma özelliğine de sahiptir. Nitekim aşağıdaki beyitte memduhun düşmanının dağlara kaçtığından bahsedilmektedir.

Gazâda esb-i sabâ-sür'atüñle irişecek
Bulut gibi kaçuban taglara düşer a'dâ

(Taşhıcalı Yahyâ Bey, K. 12/29)

[Sen, savaş meydanında sabah yeli hızındaki atınla hücum edince, düşmanlar bulut gibi kaçarak dağ yolunu tutar.]

3. Gök gürültüsü (Ra'd)

Gök gürültüsü, şimşek çaktıktan ya da yıldırım düştükten sonra duyulan gürültüdür. Elektriğin boşalması sırasında ısınan havanın birdenbire genişlemesinden meydana gelen bu olayda elektrik boşalımı yakın yerde olmuşsa gök gürlemesi kısa sürer, patlamaya benzer bir ses olur; boşalım uzakta olmuşsa gök gürlemesi, uğultu olarak duyulur. (İzbirak, 1964: 141)

Yağmur ve yıldırıma yer verilen çoğu yerde bu unsurlarla ilgili olarak gök gürültüsüne de yer verildiği görülmektedir. Klasik Türk edebiyatı şairleri gök gürültüsünü genellikle aşk derdi ve bahtından şikâyeti sebebiyle âşğın nâle, efgân ve âh u zâr ederken çıkardığı seslere benzetmişlerdir.

Âhumı ra'd eşkümi bârân ider her bâr çarh
Yeridür ger zâr zâr inlese gaddâr çarh

(Behiştî, G. 72/1)

[Felek, her defasında âhumı gök gürültüsü, gözyaşlarımı yağmur eder, (bana bu çektirdiklerinden dolayı) zâlim felek kendisi de ağlayıp inlemeye müstahaktır.]

Degül ra'd u bârân görüp hâl-i zârum
Felekler melekler baña ağlar acır

(Mânî, K. 1/14)

[(Görüp duydukların) gök gürültüsü ve yağmur değildir. İçler acısı hâlimi görünce gökyüzünün ve meleklerin bana acıyıp ağlamalarıdır.]

Nâle ra'd u âhum oldı başum üstinde gamâm
Dîdelerden kim döker âh ile bârân uşta ben

(Muhibbî, G. 2565/5)

[İnlemelerim, gök gürültüsü; ettiğim âhlar başum üstünde bulut oldu. Âh edip gözlerinden yağmur gibi yaşlar döken (birisini görürsen) işte o benim.]

Görüp işitdiğün sanma ki dem dem ra'd ü bârândur
Bulutlardur elinden dâyimâ ağlar figân eyler

(Zâtî, G. 359/4)

[Ara ara görüp duyduğunu yağmur ve gök gürültüsü zannetme; (onlar, âşğın hâline üzülmeleri sebebiyle) bulutların ağlayıp inlemeleridir.]

Gök gürültüleri, şair muhayyilesinde bazen hutbe okuyan belki celalli bir şekilde vaaz ve nasihatte bulunan bir vâizin sesine de benzetilmiştir.

Minber-i ebr üzere çıkmış ra'd tîg-i berk ile
Hutbe okur tîr-i rahmetdür yağan bârân degül

(Zâtî, G. 824/)

[Gök gürültüsü, şimşek kılıcıyla bulut minberine çıkmış hutbe okumaktadır. Yağan; yağmur değil, rahmet okudur.]

Hız. Peygamber'in torunu Hız. Hüseyin, Kerbela'da susuz bırakılmış ve şehit edilmiştir. Bu acıklı durum, Müslümanların içini kanatan bir acı olarak hafızalara ve gönüllere kazınmıştır. Aşağıdaki beyitte buluttan dökülen yağmurların ve yağmur yağarken duyulan gök gürültülerinin Hız. Hüseyin'e duyulan üzüntü sebebiyle olduğu dile getirilmektedir.

Berk oldı yine bir çakım âteş bu gussadan
Ağlar sehâb u ra'd ider efgân yâ Hüseyin

(Hayretî, K. 4/15)

[Bu kederin (yanında) şimşek, yine bir çakımlık ateş oldu; Ey Hüseyin, (bu keder sebebiyle) bulut ağlar ve gök gürültüsü feryât eder.]

Gök gürültüsünün farklı hayallerle kullanıldığında da sıklıkla ağlama ve inleme sesleri ile irtibatlandırıldığı görülmektedir.

Tâze sebz olsun diyü cânâ cemâlün gülşeni
Ra'd-veş âh eyleyip nîsân-ı bârân-dideyin

(Muhibbî, G. 2675/4)

[Ey sevgili! Cemâlin gülşeni yemyeşil olsun diye gök gürültüsü gibi âh eyleyip nisan yağmuru gibi gözyaşı dökmekeyim.]

Ra'd inler ebr ağlar dâyimâ Ferhâd için
Her yaña cûlar akar kûhsârûñ giryesi

(Muhibbî, G. 3268/3)

[Ferhad için daima gök gürültüleri, inler; bulutlar ağlar. Dağın gözyaşları olan ırmaklar da her yana akar.]

Sehâb u ra'd çemen hâline terahhum idüp
Birisi ağlayup eyler birisi âh u efgân

(Sehâbî, K. 7/6)

[Bulut ve gök gürültüsü çimenliğin hâline acıdığından biri ağlar, diğeri de âhlar, feryatlar eder.]

Atın kişnemesi, bülbülün ötmesi veya su değirmeninin çıkardığı sesler gibi kimi yüksek seslerin de yine beyitlerde gök gürültüsüne benzetilerek kullanıldığı görülmektedir.

Yağmur gibi yağar gözi yaşı 'adûlaruñ
Esbûñ kaçan ki kişneye altuñda ra'd-vâr

(Mesîhî, K. 17/ 29)

[Bindiğin atın gök gürültüsü gibi kişnediğinde düşmanlarının gözyaşı, yağmur gibi yağar.]

Ra'd-ı bülbül na'rasıdur kirm-i şeb-tâb aña berk
Eylemişdür gülşeni bârân-ı şeb-nem nûra gark

(Gelibolulu Mustafa Âlî, G. 650/1)

[Bülbülün gök gürültüsünü (andıran ötüşü) narasıdır, ateş böcekleri şimşekleridir. Şebnem yağmurları, gül bahçesini apaydınlık yapmıştır.]

Bûstân-ı çarhda tûlâbdur kavs-i kuzah

Na'ra-i ra'd anuñ efgânı suyı bârândur

(Meâlî, G. 248/4)

[Gökkuşağı, felek bostanında su değirmenidir. Gök gürültüsü bu değirmenin çarklarının dönerken çıkardığı feryadı andıran sesleri, yağmur da suyudur.]

4. Gökkuşağı (Kavs, Kavs-ı kuzah)

Gökkuşağı, yağmurdan sonra havada asılı kalan su zerreciklerine yansıyan güneş ışınlarının kırılması sonucu meydana gelen bir tabiat olayıdır. Su damlacıkları, güneş ışığının çarptığı damlacıkta prizma etkisi göstererek farklı renklere sahip bir kuşak şeklinde ortaya çıkar. Gökkuşağındaki bu farklı renkler, havadaki su damlacıkları büyükse daha belirgin, küçük su damlacıklarında daha soluk görülür.

Işık yağmur damlaları içerisinde kırılmasından, yansımalarından oluşan gökkuşağı, hava küredeki ışık olaylarından biridir. Gökkuşağında mor, lacivert, mavi, yeşil, turuncu, sarı, kırmızı renkler görülür. Yeryüzünde yarım çember şeklinde görülen gökkuşağı, uçaktan bakıldığında tam bir çember şeklinde görülür. (İzbirak,1964: 141)

Aşağıdaki beyitte dünya, farklı kokularla donanmış çiçeklerin olduğu bir bahçeye; gökkuşağı, bu bahçedeki değirmene; gök gürültüsü, değirmen çarkının dönerken çıkardığı seslere; değirmenin suyu da yağmur suyuna benzetilerek yağmurlu bir hava atmosferi oluşturulmuştur.

Bûstân-ı çarhda tûlâbdur kavs-i kuzah

Na'ra-i ra'd anuñ efgânı suyı bârândur

(Meâlî, G. 248/4)

[Gökkuşağı, felek bostanında su değirmenidir. Gök gürültüsü bu değirmenin çarklarının dönerken çıkardığı feryadı andıran sesleri, yağmur da suyudur.]

Bir yerde gökkuşağının ortaya çıkması için yağmur yağması gerekir. Bu anlamda yağmur ile gökkuşağı, sebep-sonuç ilişkisiyle birbirine bağlıdır. Aşağıdaki beyitte gökkuşağı ile sevgilinin kaşı arasında kavisli şekle sahip olma açısından benzerliğin kurulduğu görülmektedir. Bu benzerlik ilişkisi üzerinden söylenmek istenen, âşkın yağmura benzeyen ağlamasının sebebinin sevgilinin gökkuşağına benzeyen kaşını görmesi olduğudur.

Nite kim yağmur olur kavs-ı kuzah olsa 'ayân

Zâtî'yâ yaşımı her dem benüm ol kaş akıdur

(Zâtî, G. 234/5)

[Bir yerde gökkuşağı görünse orada yağmur yağar. Ey Zâtî, her zaman gözyaşlarımın akmasının sebebi de sevgilinin gökkuşağına benzeyen kaşlarıdır.]

Beyitlerde kavisli yapısından dolayı gökkuşağının yaya, yağmurun ise oka benzetildiği kullanımlara sıklıkla rastlanır.

Yağmur gibi yağdırmağa gam okını baña

Teşbih ider kavs-i kuzah kendüyi yaya

(Mesîhî, G. 210/5)

[Gökkuşağı, bana gam oklarını yağmur gibi yağdırmak için kendini yaya benzettir.]

Ceng ider 'ışkuñ yolında âsmân ile zemîn

Sanki bârân tîrdür kavs-i kuzah ey meh kemân

(Meâlî, G. 177/6)

[Ey sevgili, senin aşkın uğruna gökyüzü ile yeryüzü savaş hâlinde. Bu savaşta yağmurlar sanki ok, gökkuşağı da yaydır.]

Kavsümüz yağmur gibi a'dâya peykân yağdurur

Tigumuz berk urdığınca nûr-ı îmân yağdurur

(Taşlıcalı Yahyâ Bey, Mua. 11-2/2)

[Yayımız, düşmanlara yağmur gibi ok yağdırır. Kılıcımız, şimşek çakar gibi parıldayınca iman nuru yağdırır.]

5. Nehir

Yağmur, sadece canlıların hayatta kalması, büyüüp gelişmesi için değil, nehirler için de suyun istenen belirli seviyede kalmasına yardım eden unsurlardandır. Aşağıdaki beyitte Nil Nehri'nin yağmur sularıyla beslendiği, yağmur yağmadığı takdirde su seviyesinde sıkıntı yaşanacağı dile getirilmektedir.

Lâ-cerem bir gün zemîn-i huşk olur deryâ-yı Nîl

Menba'ından yağmasa bir nice dem bârân eger

(Bâkî, K. 13/8)

[Kaynağından uzun bir süre yağmur yağmasa Nil Nehri, şüphesiz kurak bir mahal olur.]

Ekvator yakınlarından kuzeye, Akdeniz'e akan Nil, kaynağının neresi olduğu, diğer büyük nehirlerin tersine neden güneyden kuzeye aktığı ve yazın aylarca yağmur yağmadığı halde neden yaz sonunda taşıdığı meseleleriyle ilgili olarak yüzyıllarca insanlar için gizemlerle dolu bir nehirdi. 1862 yılında İngiliz kâşif John Hanning Speke, Nil'in Uganda'daki Victoria Gölü'nden kaynaklandığını buldu; ancak yaz sonundaki taşkınların nedeni hâlâ çözülememişti. Yıllar sonra Nil'in yaz aylarında sularının azalmamasının hatta taşkınlar olmasının başlıca nedeninin Nil'in kaynağına yakın bir bölgede bulunan Etiyopya'daki şiddetli yaz yağmurları olduğu anlaşıldı. (Temel Britannica, 1988: XIII/85-86)

6. Rüzgâr (Bâd)

Rüzgâr ile âşığın âhı arasında bir hava hareketi olma, titreme, esme, eserken ses çıkarma gibi hususiyetlerle benzerlik ilişkisi kurulur. (Kurnaz, 1996: 510) Yağmurlardan önce genellikle rüzgâr çıkar. Yağmurun habercisi olan bu rüzgârlar, gökyüzünde yağmur bulutlarını hareket ettirerek yağmurun yağmasında rol oynar.

Sevgili, âşığın karşı gaddardır, gamze okları ile onun kalbini yaralar, ona iltifat etmez ya da en iyi hâlde aşağıdaki beyitte olduğu gibi âşığın güler yüz göstermeyip tatlı bir söz söylemeden karşısında âdeta dili bağlı bir şekilde durur. Doğal olarak sevgilinin bu hareketi, âşığı kederlendirir. Bu keder neticesi olarak âşık, âhlar eder. İçine düştüğü bu duygu yoğunluğu ile bir yandan da âşığın gözyaşları yanaklarından süzölmeye başlar. Beyitlerde bir tür hava hareketi olan âh ile rüzgârın işlevce aynıyet kazandığı ve âşığın önce âhlar edip ardından ağlaması ile rüzgârların çıkıp ardından yağmur yağması arasında bir ilgi kurulduğu görölmektedir.

Gül gibi gülmez açılmaz gonca-veş dil bestedir
Bâd-ı âhum isteyüp bu dîdeden bârân umar

(Muhibbî, G. 425/4)

[Gönül, gül gibi açılıp gülmez, gonca gibi ağzı bağlıdır. Âhlarının rüzgârının çıkmasını ve bu gözden yağmur gibi gözyaşları yağmasını ister.]

Dîde-i ebr-i siyâhuñ yaşını diñdirmeyen
Göklere peyveste olan dûd-ı âhumdur benüm

(Üsküplü İshâk Çelebi, G. 173/6)

[Kara bulutlara benzeyen gözün yaşını dindirmeyen, göklere erişen âhlarının dumanıdır.]

Yeller esdükke yağın yağmur degüldür mutlakâ
Merhamet idüp benüm ahvâlüme ağlar nesim

(Mesîhî, K. 10/28)

[Rüzgâr estikçe yağın her zaman yağmur değildir. (Bazen de yağmur zannedilen) rüzgârın benim hâlîme acıyıp döktüğü gözyaşlarıdır.]

Rüzgârların tabiatla, mevsimlerle, mevsim değişikliklerinin bitkilere etkisiyle ilgili olarak da beyitlerde farklı tasavvurlara rastlanır. Söz gelimi sabâ; bahar mevsiminde eser, baharın habercisidir, çiçekleri açtırır, tabiatın canlanmasını sağlar. Bu anlamda tabiatı dirilticidir. (Batislam, 2005: 113)

Aşağıdaki beyitlerde farklı hayallerle bezeli olsa da rüzgârın yağmurun habercisi olduğu düşüncesi üzerinde durulması yanında ılık esintisiyle çiçeklerin açılmasına, yağmur getirerek tabiatın canlanmasına ve bulutların hareketine olan tesirine de değinildiği görülmektedir.

Mürde iken eyler ihyâ gör zemîni rûzigâr
Emr-i Hakkıla bulutdan her kaçan bârân akar

(Muhibbî, G. 534/6)

[Yeryüzünü ölü (gibi kupkuru) iken Allah'ın emriyle buluttan her vakit yağmur akıtıp canlandıran rüzgârı gör.]

Gülşen-i kûyında yâruñ ağlayup âh eylesem
Açılır gül gibi sanur bâdıla bârân olur

(Muhibbî, G. 790/5)

[Sevgilinin gül bahçesini andıran semtinde âhlar edip ağlasam (sevgili) rüzgârın yağmur getirdiğini sanıp gül gibi açılır.]

Muhibbî bâd-ı âhuñla yaşuñ bârânını dök kim
Görüp bu hâlûñi dilber ide tâ gül gibi hande

(Muhibbî, G. 3064/5)

[Muhibbî, âh rüzgârıyla gözyaşı yağmurlarını akıt ki sevgili, bu hâlini görsün de gül gibi açılsın.]

Merdâneler semendi öninden kaçır vuhûş
Gûyâ ki bâd önince bulutlar ider firâr

(Taşlıcalı Yahyâ Bey, K. 10/10)

[Bulutların rüzgârın önünde sürüklenmeleri gibi yabanî hayvanlar, yiğitlerin atının önünden kaçır.]

7. Sel (Seyl)

Şairin gözyaşı ile vurguladığı en önemli özellik çokluğudur. Büyük bir âşık olarak derin acılar yaşayan klasik Türk edebiyatı şairinin de bir nebze olsun sükûn bulmasını veya aşkının hararetinin azalmasını sağlayabilecek gözyaşları da normal bir gözyaşı olamaz. Âşığın gözyaşları; çok olması, kesintisiz ve coşkun akması sebebiyle genellikle *bârân*, *Ceyhun*, *deniz*, *deryâ*, *girdâb*, *mevc*, *tuğyân*, *ummân* gibi benzetilenler kullanılarak ifade edilir. Bu bağlamda gözyaşlarının *sele* benzetilmesine de sıklıkla rastlanır. Edebî metinlere bakıldığında halk edebiyatı şairleriyle klasik Türk edebiyatı şairlerinin aşağıdaki dipnotta³ verilen dörtlükte de görüleceği üzere gözyaşını sele benzetme noktasında benzeştikleri de görülmektedir. (Kahraman, 2000: 253; Selçuk, 2005: 236)

Âşık, sevgilinin ilkbaharı hatırlatan güzelliğini, sevgilinin herhangi bir güzellik unsurunu gördüğü zaman ya da sevgilinin hasretini çektiği için gözyaşlarına hâkim olamaz. Âşığın gözyaşları, yağmur gibi yağar; kimi zaman âşığın kendisinin hatta her yerin sular altında kaldığı bir sel olarak tasavvur edilir.

Âhum bulutı yağmurını dökeli gözden

Gark eyledi bu cismümi kaldum sil içinde

(Muhibbî, G. 2852/3)

[Âhımın bulutu gözlerimden yağmur gibi gözyaşlarımı döktüğünden beri sel içinde kalıp sulara gark oldum.]

Nev-bahâr-ı hüsnüni görsem yaşum yağmurlayın

Yağuban gark eyleye yir yüzini yaşum seli

(Muhibbî, G. 3518/4)

[Bahara benzeyen güzelliğini görsem, gözyaşlarım yağmur gibi yağarak yeryüzünü sele verir.]

Seyle virdi ‘âlemi bârân-ı eşkümler âh eger

Hattuñı mahv itmeğe hüsnüñ kitâbindan gözüm

(Mu‘îdî, G. 292/5)

[Gözyaşı yağmurum, âlemi sele verdi. Eğer bu yüzden gözüm, güzelliğinin kitabından hattını silerse o zaman mahvolurum.]

Gam-ı hecr ile çeşmümden yağar ol deñlü bârân kim

Belâ seyline varmasun bu ‘âlem korkaram bir gün

(Mu‘îdî, G. 366/5)

[Ayrılık acısıyla gözlerimden o kadar yağmur yağar ki âlemin başına bir gün belâ seli gelmesinden korkarım.]

8. Şebnem (Jâle)

Şebnem, jâle ya da çiy; havadaki su buharının soğuk bir yüzeyde sıvıya dönüşmesiyle oluşan su damlacıklarıdır. Genellikle bahar mevsiminde bazen de yaz mevsiminde sabahın ilk saatlerinde görülür. Güneşin etkisiyle havanın ısınmasıyla da buharlaşarak kaybolur.

³ Karac’oğlan der ki: Geçdi çağlarım
Meyva vermez oldu gönül bağlarım
Aklıma geldikçe durmaz ağlarım
Gözüm yaşı sel olduğu zamandır. (Cunbur, 1985: 73)

Aşağıdaki beyitte özellikle seher vakitlerinde oluşan şebnemin bitkilerin üzerinde yağmur yağmış gibi bir manzara oluşturduğundan bahsedilmektedir. Beyitte, yüzeyindeki şebnem sebebiyle üzerlerine ılık vuran bitkilerin ılık ılık göründükleri de dile getirilmektedir.

Ra'd-ı bülbül na'rasıdır kirm-i şeb-tâb aña berk

Eylemişdür gülşeni bârân-ı şeb-nem nûra gark

(Gelibolulu Mustafa Âlî, G. 650/1)

[Bülbülün gök gürültüsünü (andıran ötüşü) narasıdır, ateş böcekleri şimşekleridir. Şebnem yağmurları, gül bahçesini apaydınlık yapmıştır.]

Bahar bulutundan dökülen yağmurların lâle yaprağı üzerindeki çiy tanelerini andıran damlaları, tabaklara konmuş yuvarlak, taneli yapılarıyla bayram ikramlarından olan çerezlere benzetilmiştir.

Ebr-i bahâr jâleden etbâk-ı lâleye

Toldurdu nukl-i tâze ki ola gıdâ-yı 'îd

(Hayretî, K. 13/11)

[Bahar bulutu, bayramda yensin diye lâle tabaklarına çiy tanelerinden taze çerez doldurdu.]

Şebnem, aşağıdaki beyitte önce yüze serpilene suya; sonra bu fikirden vazgeçilerek gül bahçesinin la'l renkli tabaklar içine koyup sevgilinin yürüdüğü yollara saçmak için hazırladığı mücevherlere benzetilmiştir. Düşünlerde gelin ve damadın başına veya törenlerde sultanın ayağına para ve değerli şeyler saçmak, eski geleneklerimizden biridir. Hayretî'nin kırmızı renkli çiçekleri la'l renkli tabaklara, bu çiçeklerin üzerindeki çiy tanelerini de gümüş paralara, inciye ve değerli taşlara benzettiği görülmektedir. (Sefercioğlu, 1999: 74)

Pâyına yâ zahm urupdur hâr olupdur bî-mecâl

Şebnem ile su seper yüzine ebr-i dür-feşân

Su degül la'fîn tabaklar içre gevherler durur

Pây-ı yâra nesr için izhâr idüpdür gülsitân

(Hayretî, G. 15/9-10)

[Diken ayağını yaralamış, sevgili güçsüz kalmıştır; bu yüzden inciler saçan bulut, yüzüne ya çiy taneleri ile su serpmektedir/(ya da) bunlar aslında su değil, gül bahçesinin sevgilinin ayakları altına saçmak için meydana çıkardığı la'l tabaklar içindeki mücevherlerdir.]

9. Toprak

Betonarme yapıların olmadığı, evlerin bahçeli olarak kerpiçten yapıldığı ve insanların sağlıklı bahçelik mekânlarda yaşadıkları eski dönemlerde yağmur yağdığında etrafa misk gibi toprak kokularının bugünkünden fazla yayıldığını söylemek herhalde yanlış olmaz. Nitekim aşağıdaki beyitte sonbahar yağmurlarıyla etrafa güzel kokuların yayıldığından bahsedilmektedir. Beyitte geçen *gâliye*; misk ve amberden yapılan siyah renkli, güzel kokusu olan bir macundur. Boya olarak kaşa ve saçlara da sürülür.

Başladı yağdı hazân mevsiminün bârânı

Toprağı gâliye müşk itmek için eyledi hal

(Gelibolulu Mustafa Âlî, K. 86/2)

[Toprağa kıvam verip misk kokan macun hâline getirmek için sonbahar yağmurları yağmaya başladı.]

Aşağıdaki beyitte de âşğın yağmur misali akan gözyaşıyla ıslanan sevgilinin ayağını bastığı toprağın, misk gibi güzel koktuğu dile getirilmektedir.

Ayağı toprağın bârân-ı eşküm idicek nem-gîn

Didi şumı sere ko yüri ser-tâcuñdur â miskîn

(Zâtî, G. 1173/1)

[Gözyaşı yağmurlarım, ayak bastığı toprakları nemlendirince (sevgili bana) ey miskîn, bu toprağı başına koy öyle gez; bu toprak senin başının tacıdır, dedi.]

10. Tufan

Sözlüklerde *şiddetli yağmur ve bu yağmur neticesinde her yeri kuşatan, taşkınlara sebep olan sel* gibi anlamlara gelen tufan, Hz. Nuh devrinde meydana gelen, iman etmeyenlerin şiddetli yağmurlar neticesinde boğuldukları hadisedir. (Şemseddin Sâmî, 2013: 901; İbrahim Cûdî, 2006: 581; Pala, 2015: 460) Kur’ân-ı Kerîm’de de bahsedilen (bkz. Hûd, 11/25-48) bu olayda gökten yağın yağmur, yerden fışkıran su ile birleşmiş, her yer sular altında kalmış ve yalnızca iman edip Hz. Nuh’un yaptığı gemiye binenler kurtulabilmişlerdir.

Bütün dünyayı sular altında bırakan şiddetli yağmur olan tufanın klasik şiir metinlerinde sıklıkla âşğın gözyaşlarıyla ilişkilendirilerek kullanıldığı görülmektedir. Tufan, âşğın yaşadığı aşk derdi sebebiyle döktüğü gözyaşlarının çokluğunu anlatmak için kendisine benzetilen unsur olarak kullanılan bir tabiat olayıdır.

Tûfân-ı eşk-i çeşmüm teskîn iderseñ ey dost

Mânend-i Nûh ‘ömrün kalsun Hudâ ziyâde

(Zâtî, G. 1254/6)

[Ey sevgili, gözyaşı tufanımı dindirirsen Allah, senin ömrünü Nuh’un ömrü gibi uzun etsin.]

Yakam rûy-ı zemîni nâr-ı fûrkat böyle kalursa

Virem gark-âba tûfân yaşum ile sûy-ı ummânı

(Rahîmî, G. 333/6)

[Ayrılık ateşi böyle devam ederse yeryüzünü yakayım. Tufan gibi akıttığım gözyaşlarımla okyanusları sular altında bırakayım.]

Beni gark itse tûfân-ı sirişke biñ yaşar dil-ber

Hakikatde baña ol rûh-ı sâni Nûh-ı sâniñdür

(Mostarlı Ziyâî, G. 81/2)

[Beni gözyaşı tufanına boğan sevgili bin yaşasın. O, gerçekte benim için ikinci bir ruh, ikinci bir Nuh gibidir.]

Bâd-ı âhum dökdi şol deñlü yaşum yağmurını

Garka virdi ‘âlemi kim dir aña tûfân degül

(Muhibbî, G. 2008/2)

[Âhımın rüzgârı, gözyaşı yağmurlarımı o kadar yağdırdı ki yeryüzü, sular altında kaldı. Kim bu hâle Tufan değil, diyebilir ki?]

11. Yağmur damlası (Katre)

Şiddetli yağmur, sert esen rüzgâr ile birleşince binalara, canlılara ve tabiata zarar verir. Evlerin çatıları uçar, ağaçların dalları kırılır, ekinler zarar görür, çiçekler, bağlık bahçelik yerler tarumar olur. Yağmur şiddetli yağdığında yağmur damlaları tahrip edici bir etki oluşturur. Bu durum, Nuh Tufanı'ndaki yağmurun tahrip edici etkisini akla getirir.

Garka virdüñ Nûh Tûfânı gibi ezhârı hep

Katresin zehr eyleyen bârâna döndüñ ey felek

(Gelibolulu Mustafa Âlî, K. 738/7)

[Nuh Tufanı gibi bütün çiçekleri sular altında bıraktın. Ey felek, (bu hâlinle) damlasını zehreyleyen yağmura döndün.]

Lâlenüñ kaniyla toldurdı sifâlin uralı

Bâga yer yer katre-i bârân ile neşter nesîm

(Mesîhî, K. 10/6)

[Rüzgâr, bağda yer yer yağmur damlalarıyla neşter vurup kadehini lâlenin kaniyla doldurdu.]

Kalbe peykânın irişse ey şeh-i hûbân batar

Yağsa lâbüd hâke yir yir katre-i bârân batar

(Sehâbî, G. 82/1)

[Ey güzeller şâhı, ok temrenin kalbe erişince nasıl tesir ederse toprağa yer yer düşen yağmur damlaları da mutlaka toprağa öyle tesir eder.]

Yerde biriken yağmur suları üzerine düşen yağmur damlaları, düştükleri yerde halkalar oluşturur. Aşağıdaki beyitte su yüzeyinde oluşan bu dairesel şekillerin, ayın çevresini saran hâleye, yağmur damlalarının suya değdiği yerde oluşan su kabarcıklarının ise aya benzetildiği görülmektedir.

Gör âbı ki her dâyre-i nokta-i bârân

Bir hâledür içinde habâbı meh-i tâbân

(Zâtî, G. 1154/1)

[Yağmur damlacıklarının her dairesinin bir hâle, dairesel halkalar içindeki su kabarcıklarının da dolunay olduğu suyu gör.]

Su olan yağmur damlası, esasında yumuşak bir madde olmasına rağmen uzun süre aynı noktaya düşen su damlaları; toprağı, taşı hatta kayaları bile oyacak tesire sahip olur. Mağara tavanlarından aynı noktaya düşen su damlalarının zeminde oluşturduğu oyuklar, bunun en güzel örnekleridir. Sosyal hayatta bunu gözlemleyen divan şairleri, esasında su damlası olan kendi gözyaşlarının da merhametsizlik sebebiyle taş benzettikleri sevgilinin kalbinde böyle bir tesir oluşturmalarını beklerler. Yani suyun taş üzerinde yaptığı tesiri, kendi gözyaşlarının da sevgilinin kalbinde yapmasını umarlar. Bekledikleri tesir, sevgilinin taş kalbinin zamanla sertliğini kaybedip yumuşaması, âşığına merhamet edip aşkına karşılık vermesidir.

Turma ağla iy gözüüm ola ki dilber rahm ide

Senge çün bârân ider geçse zamân te'sirler

(Muhibbî, G. 1045/4)

[Ey gözlerim durma ağla; belki sevgili merhamete gelir. Zira yağmur, taşı zamanla aşındırır.]

Suyun taş a bile işleyen tesir gücü olmasına rağmen, âşıkların gözyaşlarının sevgilinin taş kalbine işlemesi arzu edildiği hâlde bu tesirin gerçekleşmediği hususu, beyitlerde sıklıkla dile getirilen şikâyetlerdendir. Şairler, gözyaşlarının sevgilinin kalbine etki etmemesini, genellikle sevgilinin kalbinin mermer gibi sert olmasına bağlarlar.

Şol kadar bârân-ı eşk âhum sehâbından yağar
Kalbine yârûñ eser itmez ‘aceb mermer midür

(Muhibbî, G. 1049/4)

[Âhımın bulutundan o kadar yağmur yağmasına rağmen sevgilinin kalbine tesir etmez. Acaba sevgilinin kalbi mermer midir?]

Âşıklar, sevgilinin kendilerine karşı merhametsiz olmasını sevgilinin kalbinin mermerden olmasına bağlamaları dışında, sevgilinin yapısının yani tüm bedeninin mermerden olması sebebine de bağlarlar. Burada mermerden yapılmış heykellerden de ilhâm alındığı ve mermerin sert bir taş olması yanında beyazlığı ile de sevgilinin teni arasında renge dayalı ayrıca bir ilgi kurulduğu da düşünülebilir.

Hîç noksân gelmedi bârân-ı eşkümden saña
Yoksa mermerden midür ey ‘aşk bünyâduñ senüñ

(Rahîmî, G. 162/4)

[Ey sevgili, gözyaşı yağmurlarım sana hiç tesir etmedi. Acaba senin vücudun mermerden mi yapılmıştır?]

Âşığın gözyaşlarının sevgilinin kalbine tesir edip onda bir merhamet duygusu oluşturmamasını şairlerin sevgilinin veya kalbinin sert kaya ya da çelikten yapılmış olmasına da bağladıkları olur.

Eşk-i gönîlinden cefâ harfin Celîlî yumadı
İtmedi te’sîr-i bârân nakş-ı seng-i hâreye

(Celîlî, G. 372/7)

[Sert taş yağmurun tesir etmediği misali, Celîlî’nin gözyaşları da gönlünden cefanın izlerini silmedi.]

Dîde-i giryâna rahm itmez Sehâbî kalb-i yâr
Seng-i hârâdur igen kılmaz eser bârân aña

(Sehâbî, G. 24/5)

[Ey Sehâbî, ağlayan gözlerime sevgilinin kalbi merhamet etmez. (Sevgilinin kalbi) sert taştır; yağmur bu sebeple ona fazla tesir etmez.]

Niçe yıldur eylemez bârân-ı dil te’sîr aña
Şöyle beñzer iy dil-i cânâne sen pûlâdsın

(Muhibbî, G. 2553/3)

[Ey sevgilinin gönlü, sen çeliğe benziyorsun; çünkü gönül yağmurları yıllardır gönlüne etki etmedi.]

Umaram yir ide bu bârân-ı eşküm gönline
Gerçi gönli dilberüñ dirler ki seng-i hâredür

(Muhibbî, G. 994/2)

[Her ne kadar sevgilinin gönlü sert taştır, derlerse de umarım bu gözyaşı yağmurlarım gönlüne iz bırakır.]

12. Yağmur izi (Rište-i bârân)

Yağmur yağarken bulutlardan aşağıya doğru inen çizgiler şeklinde görünen yağmurun gökyüzündeki izleri, aşağıdaki beyitlerde telli müzik aletleri olan organun ve kanunun tellerine benzetilmiştir. İlk beyitte geçen *revân* kelimesi, hem gökyüzünden süzülerek akıp giden yağmuru hem de bir müzik terimini kasteder şekilde tevriyeli kullanılmıştır.

Çerh organûnı tellerini düzdi Zâl-i dehr

Uydı revân usûline bârân akındısı

(Gelibolulu Mustafa Âlî, G. 145/3)

[Yağmurun gökyüzünden süzülerek akma kaidesine uyarak ihtiyar felek, gökyüzü organunun tellerini düzenledi.]

Üstâd-ı havâ bağladı kânûn ile bir nakş

Bârânun olup rişteleri târ-ı çemenzâr

(Nevî, K. 19/6)

[Yağmurun izi çimenin telleri oldu ve havanın üstâdı, kânûn ile bir nakış bağladı.]

Aşağıdaki beyitte gökyüzünde buluttan akan yağmur damlalarının birbiri ardına sicim gibi yağdığında gökyüzünde bıraktığı çizgiler, bu sefer gümüş tele benzetilmiştir. Beyitte sonbahar bulutu, haddeden gümüş tel çekerek sırma yapan kişi olan simkeşe; yeryüzü ve gökyüzünün de iki çarka benzetildiği görülmektedir. Beyitte *rište*, *gümüş tel*, *simkeş*, *harîf*, *çarh* sözcükleri ile eritilen madenlerden tel yapmak üzere kullanılan *hadde* aletinin mazmun olarak kullanımı dikkati çekmektedir.

Rište-i bârân gümüş tel simkeş ebr-i harîf

İki çarha döndiler gûyâ zemîn ü âsmân

(Bâkî, K. 22/2)

[Yağmurun izleri, gümüş tel; zanaatkâr bulut, simkeştir. Yeryüzü ve gökyüzü de sanki iki çarka benzetilmektedir.]

13. Yıldırım (Şimşek, Berk)

Yıldırım, bulutta biriken aşırı elektrik yükü neticesinde oluşan gözle görülür, yüksek ışıklı elektrik salınımıdır. Ülkemizde genellikle bahar ve yaz aylarında görülür. Klasik Türk şiirinde âşkın içindeki özlemle dertlenip âhlar ettiğinde bu âhların gökyüzüne yükseldiğinden; hatta yıldızlar, ay ve güneşi tutuşturduğundan bahsedilir. Nitekim aşağıdaki beyitte âşkın dertlenip ağladığı zamanlarda âhlar ettiği belirtilerek yağmurun da çok yağdığı zamanlarda yıldırım oluşması durumu arasında ilişki kurulduğu görülmektedir.

Ağlamayınca gönülden kopmaz âh-ı sûznâk

Olmasa bârân inende berk-i rahşân oynamaz

(Hayretî, G.136/4)

[Yağmur şiddetli yağmadığında parlak şimşekler olmadığı gibi, gönülden ağlamayınca da yakıcı âhlar edilmez.]

Geceleyin hastalıklar daha şiddetlenir, derdi olan kişiler de iş güç telaşından ve etraflarındaki insanlardan uzaklaşıp geceleri kendi başlarına kaldıkları için yaşanan acı olaylar zihne daha çok hücum eder. Böylelikle elemeler gece vakti insanı daha çok tesiri altına alır. Bu gibi sebeplerle gece; şiirlerde

genellikle dert, ıstırap, âhlarla anılır. Aşağıdaki beyitte Zâtî, yağmurlu gecelerde ara ara da olsa karanlığı aydınlatan yıldırımlar olduğunu; oysa kendisinin gecelerden daha karanlık olan gündüzlerini aydınlatan hiçbir şey olmadığını, bu sebeple gündüzlerinin gecelerinden daha ıstıraplı geçtiğini dile getirir. Beyitte yağmurlu havalarda görülen yıldırımların etrafı aydınlatıcı özelliğinin dile getirildiği görülmektedir.

Rûşen eyler bârî geh geh anı berk-ı tâb-nâk
Bir yağalu gice yeg biñ gündüzümden dōstlar

(Zâtî, G. 264/3)

[Ey dostlar! Yağmurlu bir gece, hiç olmazsa etrafı ara ara aydınlatan şimşekler olduğundan benim bin gündüzümden daha iyidir.]

Mesîhî'ye göre “Bağda görünen, gerçekte lâle ve gelincik çiçeği değildir. Şimşek, yağmur neşteriyle bağdan kan almıştır.” denen aşağıdaki bendin ilk iki mısraında fırtına, şimşek ve yağmurlu havaların bağlık bahçelik yerlerde meydana getirdiği tahribat dile getirilmektedir.

Bûstânda görinen lâle degül nu‘mân ile
Bâgdan kan aldı şimşek neşter-i bârân ile
‘Ârif iseñ hoş geçürgil bu demi yârân ile
‘Ayş u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr

(Mesîhî, Mur. 2/4)

Böylesi bir bahar havasında dalları kırılan, yaprakları etrafa savrulan gelincik ve lâle çiçeklerinin kırmızı yapraklarının *kan* ile irtibatlandırıldığı görülmektedir. Bentte yer alan *kan almak*, *neşter*, *eyyâm-ı bahâr* sözcüklerinin arka planında *hacamat* mazmunu olduğu⁴, şimşegin ise hacamatçı şeklinde hayal edildiği de görülmektedir.

B. Yağmurla benzetme veya mecaz ilgisi yoluyla ilişkilendirilen unsurlar

1. Gözyaşı

Âşığın gözyaşlarının yağmura benzetilmesi; Nev’î, Za’îfî ve Sehâbî’nin aşağıdaki beyitlerinde olduğu üzere, yağmurdan bahsedilen beyitlerde çok sık karşılaşılan bir husustur.

Egilmez bâr-ı âhumdan diyü ol kâmeti servüm
Döküp bârân-ı eşkin şefkatinden rûzgâr ağlar

(Nev’î, G. 68/5)

[O servi boylu sevgilim, âhımın manevi ağırlığıyla insafa gelmedi diye rûzgâr, bana acıdığından gözyaşı yağmurları dökerek ağlar.]

4 Geleneksel tıp; insan vücudunda safra, sevdâ, dem (kan) ve balgamdan ibaret ahlât-ı erba’a denen dört sıvının bulunduğu esasına dayanır. Hastalık ve sağlık bu sıvıların dengelerindeki değişimle ilişkilendirilir; bu dengenin bozulması, hastalık sebebi olarak değerlendirilir. Türkçede kan aldırma anlamına gelen hacamat, geleneksel tıpta yapılan, Peygamberimiz tarafından da uygulanan ve tavsiye edilen bir tedavi yöntemidir. Vücuttaki kirli kanın atılması ile baş, diş, kulak, eklem ağrıları gibi vücudun değişik yerlerindeki ağrıları dindirmek, bu ağrılara sebep olan hastalıkları tedavi etmek için yapılan hacamatın bağışıklık sistemini kuvvetlendirici ve vücuda direnç kazandırıcı bir yönü de vardır. Yakın zamanlara kadar hipertansiyon, kalp yetmezliği, sarılık, zehirlenme gibi hastalıklarda ve yaralanmalarda yaraların enfekte olmasını önlemek için hastalardan kan alınır. (Akdağ, 2014: 170-172; Kemikli, 2007: 24; Yeniterzi, 1990: 98)

Katre katre dökülen eşkile hicründe bu âh
Biri bârân-ı cihân oldu biri ebr-i siyâh

(Za'îfî, G. 275/1)

[Senin ayrılığın yüzünden damla damla dökülen gözyaşı ve çekilen bu âhtan biri dünyayı sele veren yağmur, diğeri kara bulut oldu.]

Bârân-ı eşki yolına durmaz nisâr ider
Çeşmüm Sehâbî giryede gûyâ sehâbdur

(Sehâbî, G. 94/6)

[Sehâbî, gözüm sanki bir bulutmuş gibi sevgilinin uğruna gözyaşı yağmurlarını durmadan akıttır.]

Nev'î'nin "Âşığın bir karşılık almamasına rağmen bu cihan tarlasını çokça akıttığı gözyaşları yağmuru ile sulaması ne gariptir." dediği aşağıdaki beyitte yağmurlar tarlada mahsul meydana getirirken âşığın yağmur gibi akıttığı gözyaşları neticesinde elde ettiği bir şeyin olmadığı vurgulanmaktadır.

'Âşıkun kesret-i bârân-ı sirişki ne 'aceb
Bu cihân mezra'asın eyler ise bî-hâsıl

(Nev'î, G. 282/2)

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin "Benim utanmam, ümidimin çorak tarlasını çok uzun zamandan beri boş yere yağmur misali gözyaşlarımı akıtarak sulamam sebebiyledir." şeklinde düzyazıya dil içi çevirisi yapılabilecek aşağıdaki beyitte yine âşığın gözyaşlarının boş yere aktığı, sevgili cephesinde tesir gücüne sahip olmadığı dile getirilmektedir.

'Ârum andandur zemîn-i şûre-i ümmidüme
Niçe bir yok yirlere gözyaşı bârân eyleyem

(Gelibolulu Mustafa Âlî, K. 13/51)

Âşık, sevgilinin yanağına duyduğu hasretle elemlere gark olur. İçine düştüğü ve çözüm bulamadığı bu derdin ıstırapı, âşığın vücudunda yaralar oluşmasına yol açmıştır. Sinede uç veren, kimi zaman da kanayan bu yaralar, klasik şiir geleneğinde genellikle kırmızı renk ile özdeşleştirilen güle benzetilmiştir. (Bayram, 2007: 211) Âşığın sinesindeki bu güllerin sulanması da âşığın sevgilinin elemiyle yanaklarından akıp sinesine dolan gözyaşları ile olmaktadır.

Dâg-ı gam-ı ruhuñla bârân-ı eşk-i çeşmüm
Bitürdi tâze güller hâk-i tenümde yir yir

(Hayretî, G. 119/2)

[Gözyaşı yağmurum; senin yanağının gamı yüzünden oluşan yaralarla, tenimin toprağında yer yer taze güller yetiştirdi.]

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin "Cenk dağına gök gürültüsünü andıran tüfek seslerinin yankılanması erişse düşmanın gözünden yağmur gibi gözyaşlarını akıttır." dediği aşağıdaki beyitte şiddetli yağmurlarda büyük bir patlamayla oluşan gök gürültüsünün insanda uyandırdığı korku duygusu, şairin söz konusu beyti oluşturmasındaki temel hareket noktası olmalıdır.

Akıdur eşkini bârân gibi 'ayn-ı a'dâ
Ra'd-veş düşse vegâ kûhına pejvâk-ı tûfeng

(Gelibolulu Mustafa Âlî, K. 24/14)

Şair, gök gürültüsünün insanlar üzerinde oluşturduğu ürkme, korkma duygusu; hatta küçük çocukları ağlatma durumu ile savaş meydanlarında topluca patlayan tüfek sesleri arasında ilgi kurmakta ve bu seslerin düşmanın yüreğine korku salacak hatta belki onu korkusundan ağlatacak kadar güçlü olduğundan bahsetmektedir.

Burada dikkat çekici diğer bir husus *tüfeng* sözcüğünün kullanımıdır. Tüfeng, bugün tüfek dediğimiz uzun namlulu, ateşli bir silahtır. 16. yüzyılın başlarında icat edilen tüfeğin, o günlerde nispeten az bilindiği, az kullanıldığı tahminen ileri sürülebilir. (Aybet, 1989: 308)

Sultan Murad Han'ın (ö. 1595) övgüsünün yapıldığı bir kasideden alınan aşağıdaki beyitte sultanın döneminde toprağa düşenin sadece yağmur ve yıldırım; gözyaşları şeklinde akan tek şeyin de yağmur olukları olduğu dile getirilmektedir. Bu şekilde sanatlı bir ifade ile söylenmek istenen, Sultan Murad Han devrindeki hakkaniyetli yönetim ile kıymetli olan her şeye değer verildiği, kimsenin değersiz görülmediği; bunun sonucu olarak da haksızlığa uğrayan olmadığı ve mazlumların gözyaşlarının akmadığıdır.

Hâke düşmez kimse devründe meger bârân u berk
Gözyaşın dökmez zemânunda meger kim nâvdân

(Gelibolulu Mustafa Âlî, K. 35/19)

Yağmur, bitkilerin büyüyip gelişebilmesine nasıl fayda sağlıyorsa insanların manevi gelişiminde de ağlamak; daha doğrusu ağlayabilecek hissiyata, hassas bir kalbe sahip olmak, öyle fayda sağlar. Hislenebilen kalp ve ağlayabilen göze sahip kişi, gönlündeki güzelliği amelle de taçlandırabiliyorsa önünde bazı manevi kapılar açılacaktır. Gözyaşlarının yağmura benzetildiği aşağıdaki beyitlerde ağlayabilmek ile kişinin manevî gelişimi arasında ilişki kurulduğu görülmektedir.

Yağmaz ise sirişk bârânı
Bu ten-i hâksârdan ne biter

(Gelibolulu Mustafa Âlî, G. 240/3)

[Gözyaşı yağmurları yağmazsa, toz toprak içinde kalmış bu vücuttan ne bitebilir ki?]

Îlâhî olmasun bir lahza hâlî akmadan yaşum
Dil ü cân mezra'ın ser-sebz ider bârân-ı rahmetdür

(Hayretî, G. 83/4)

[Ey Allah'ım! Gözyaşım, ruh ve gönlü yeşillendiren rahmet yağmuru olduğundan, bir an bile olsa akmaktan boş kalmam.]

Gözün bârân-ı eşki dökdüğince
Olur gül gibi bu 'ömrün küşâde

(Muhibbî, G. 4086/3)

[Gözün gözyaşı yağmurlarını döktüğü sürece ömrün, gül gibi açılmış olur.]

2. İnci

İnanişâ göre nisan yağmurlarında denizin yüzeyine ya da sahile çıkan sade, kabuklarını açar, ortasına düşen yağmur damlasını yutar ve denizin derinliklerine dönermiş. Sadefin yuttuğu yağmur tanesi, bir süre sonra hayvana ıstırap verince sade, acısını dindirmek için bir salgı salgılamış. Bu salgılar, zamanla

yağmur damlasını saran, üst üste biriken bir katman oluşturup katılınca da inci oluşmuş. (Kırbıyık, 2007: 65)

Aşağıdaki beyitlerde sevgilinin bakışının âşığın gözünde saklanması hâli ve bu hâlin sadef içinde büyüyip gelişen inciye benzetilmesine dayanan bir hayalin yer aldığı görülmektedir. Tahrip ediciliğini artırmak için okun ucuna eklenen sivri demir kısma *peykân* veya *temren* denir. Beyitlerde *peykân ile yağmur damlasının* irtibatlandırılması, iki varlığın da özünde su taşımaları itibarıyledir. Peykânın yapıldığı demirin sertliğini artırmak için demire su verilir. Bu yönüyle peykân ile su ilişkilendirilir.

Gözümde beslenüp kıymet bulan peykânı gördüm
Sade fde gevher olan katre-i bârâna beñzetdüm

(Fuzûlî, G. 198/5)

[Gözümde beslenip kıymet bulan ok temrenini görünce onu sadef içinde inci olan yağmur damlasına benzettim.]

Göz ki peykânı hayâliyle saçar her yan sirişk
Bir sade fdür katre-i bârânı eyler dürr-i nâb

(Fuzûlî, G. 28/6)

[Senin ok temrenini hayal ederek her yana göz yaşı akıtan göz, yağmur damlasını hâlis inci eden bir sadefdir.]

Ma'rifetde ağzumuz la'l-i Bedahşân yağdurur
Nitekim deryâya dürrler ebr-i nîsân yağdurur

(Taşlıcalı Yahyâ Bey, Mua. 11-2/3)

[Nisan bulutunun denize inciler yağdırması gibi, ilimde de ağzımız Bedahşân la'li gibi kıymetli ilimleri bol bol anlatır.]

Teşnedür dil bahr-i gamda oklarıñ peykânına
Ağz açmış bir sade fdür katre-i nîsân umar

(Nevî, G. 96/4)

[Gönül, nisan yağmuru damlasını umarak sadefin kabuklarını açması gibi, gam denizinde senin oklarının temrenine arzuludur.]

3. Ok

Yağmur ile ok arasındaki benzerlik ilişkisi, beyitlerde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bu benzetmede ok ile yağmurun tane tane olması, havada birbiri ardına sıralanması ve savaş ortamında topluca atılan oklar düşünülecek olursa çok sayıda olup bunların yukarıdan aşağıya doğru düşmeleri gibi yönlerle ilgi kurulduğu düşünülebilir. Yağmur tanelerinin oka benzetildiği beyitlerde okun atıldığı yay da genellikle gökkuşağı olarak düşünülür.

Ceng ider 'ışkuñ yolında âsmân ile zemîn
Sanki bârân tîrdür kavs-i kuzah ey meh kemân

(Meâlî, G. 177/6)

[Ey ay yüzlü sevgili, senin aşkın uğrunda yeryüzü ve gökyüzü savaştadır. Yağmur sanki oktur, gökkuşağı da yay.]

Dem-i a'dâ ile deşt-i cihâm lâlê-zâr itdi
Sipâh-ı berk-reftâr-ı Tâtâruñ tîr-bârânı

(Bâkî, K. 14/24)

[Tatar'ın şimşek gidişli askerinin ok yağmurlarıyla (dökülen) düşmanların kanı, dünyayı lâlê bahçesine çevirdi.]

Berk-i âh u ra'd-ı nâlem tutmasun mı 'âlemi
Yağdurur çarh okların bârân gibi her bâr çarh

(Zâtî, G. 103/7)

[Felek, oklarını daima yağmur gibi yağdırır. Âhımın şimşegi ve feryadımın gök gürültüsü her yere yayılmasın mı?]

Ne gam bârân gibi yağarsa tîr-i ta'n ey 'Âşık
Baña tek sâye-i serv-i hırâmânun penâh olsun

(Âşık Çelebi, G. 69/5)

[Ey âşık, salınan servimin gölgesi sığınağım olsun da ayıplanma oku üzerime yağmur gibi yağarsa da mühim değil.]

Sevgilinin âşığı dertten derde salan ve sinesini ok gibi delen bakışları, aynı zamanda âşığın kalbini yaralar. Âşığın yaşadığı dert nedeniyle sinesini yumruklaması, sinesinde yaralar oluşmasına neden olur. Bu yaralar, genellikle lâlenin ortasındaki siyahlığa benzetilir. Kan oturan bu yaralardan akan kanların güle benzetildiği ya da âşığın sinesinin lâlê bahçesi gibi kıpkırmızı görüldüğüne de şiirlerde rastlanır.

Bâg-ı cismümde demâdem lâleler bitürmeğe
Tîrûñ ucından şehâ bârân-veş peykân yağar

(Mesîhî, G. 92/2)

[Ey şâh, vücut bahçemde sürekli lâleler yetiştirmek için okun vesilesiyle üzerime yağmur gibi temren yağar.]

Tâzelendürmeg için yüregümün lâlelerin
Yağdurur gamzeleri tîrini bârân-şekil

(Mesîhî, G. 150/2)

[Sevgili, yüreğimin lâlelerine yenilerini eklemek için gamze oklarını üzerime yağmur gibi yağdırır.]

Ben hâke idüp tîrini bârân o kaşı yâ
Sinem bitürür yaralarımın gül-i hamrâ

(Nev'î, G. 7/1)

[O yay kaşı sevgili, ayağı altındaki toprak olan bana oklarını yağmur gibi atınca göğsüm, yaralarımın kırmızı gül meydana getirir.]

4. Tükürük

Güller, hadlerini bilmeyerek sevgilinin hiç sahip olamayacakları yanağının kırmızılığına özenip sevgiliyi taklide yeltenmişlerdir. Bu, nahoş bir durum oluşturmuştur ve güllerin bu yaptığı densizliğe karşı saba, güllerin yüzüne tükürmüştür. Beyitte hüsn-i talil yoluyla yağmurlu havalarda, rüzgârda etrafa savrulan, güller üzerinde biriken yağmurun tükürük olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Bî-hayâlık eyleyüp öykündüğüçün haddüñe
Güllerün bârân ile yüzine tükürdi sabâ

(Meâlî, G. 17/2)

[Sabah yeli, hadlerini bilmeyerek sevgilinin yanağını taklide çalıştığı için güllerin yüzüne yağmur ile tükürdü.]

Yine bir hüsn-i talilin dikkat çektiği aşağıdaki beyitte sevgiliyi taklit etme cüretinde bulunmanın cezalandırılması çerçevesinde düşünülebilecek bir durumdan söz edilebilir. Beyitte bu sefer, sevgilinin yanağı ve gözü ile kendilerini kıyas etme hadsizliğinden dolayı gülün ve nergisin yüzünde rüzgâr ve yağmurun yara bere açtığı dile getirilmektedir. Rüzgârın şiddetiyle birleşen yağmurun, çiçekleri koparıp savurması, dallarını kırması; şair muhayyilesinde sevgiliye benzemeye çalışan çiçeklere rüzgârla yağmurun müştereken verdikleri bir ceza olarak değerlendirilmiştir.

Hadd ü çeşmüñe gül ile nergis öykündüğüçün
Bâd ü bârân anlaruñ yüzün gözün evgâr ider

(Meâlî, G. 228/3)

[Gül ve nergis senin yanağını ve gözünü taklide çalıştığı için rüzgâr ve yağmur, onların yüzünü gözünü yaralar.]

Memduhun inciler dağıtan cömert elini taklit etmeye çalıştığı için bulutların denizin yüzüne tükürdüğüünün ifade edildiği aşağıdaki beyitte de hüsn-i talil yoluyla bulutlardan dökülen yağmurların tükürük olarak tasavvur edildiği görülmektedir.

Bahrün tükürür yüzine her lahza bulutlar
Öykündüğüçün keff-i güher-pâşuñ deryâ

(Mesîhî, K. 16/22)

[Deniz; senin inciler dağıtan elini taklide çalıştığı için bulutlar, her an denizin yüzüne tükürür.]

C. Yağmurla ilgili âdet, inanış ya da tecrübeye dayalı bilgiler

1. Ayın etrafı hâlelenince yağmur çok yağar

Âşık Çelebi'nin "Sevgilinin yüzünde ayva tüyleri çıktığından beri gözyaşlarım arttı, ayın etrafında hâleler olduğunda yağmur fazla yağar." dediği aşağıdaki beytinde sevgilinin yüzü *aya*, ayva tüyleri ise ayın etrafındaki *hâle*ye benzetilmiştir. Beyitte vurgulanacak diğer bir husus ayın etrafında hâle olduğunda yağmurun fazla yağacağı inanışının olmasıdır. Bu inanış, Zâtî'den alınmış olan ikinci örnekte de net biçimde görülmektedir.

Hattun irişeliden olupdur füzûn yaşum
Ağıllanacak ay ziyâde olur matar

(Âşık Çelebi, G. 84/4)

Yâri 'uryân havzda görsem gözüüm giryân olur
Hâle kim mâhî ihâta eyleye bârân olur

(Zâtî, G. 161/1)

[Hâle, ayın etrafını sarınca yağmur yağdığı için sevgiliyi havuzda çıplak görsem gözlerimden yaşlar akar.]

Yukarıdaki beyitte de ayın etrafında hâle olduğunda yağmurun çok yağacağına olan inanın Zâtî tarafından farklı bir hayale dayandırıldığı görülmektedir. Buna göre havuza giren sevgili ay; sevgiliyi çevreleyen sular ayın hâlesi; bu manzarayı gören âşğın gözyaşları da yağmur olarak tasavvur edilmiştir. Şair, bu şekilde ayın etrafında hâle olunca yağmur yağacağı halk inasının temel unsurları olan ay-hâle-yağmur bağlantısını sırasıyla sevgilinin bedenine, havuzun suyuna ve âşğın gözyaşlarına karşılık gelecek şekilde tasarlamıştır.

Aşağıdaki beyitte yine ayın etrafında parlak halka şeklindeki ışık olan hâleler olduğunda yağmur yağacağına dair inanış vurgulanmaktadır.

Hâle-i hattunı gördükde Muhibbî ağlasa

Taî mıdur bârân olur diyü müneccimler yazar

(Muhibbî, G. 580/5)

[Muhibbî, senin yüzünü hâle gibi saran ayva tüylerini gördüğünde ağlasa buna şaşılır mı? Zira müneccimler, hâle olunca yağmur yağar, diye bildirmektedir.]

2. Bulutlar alaçlık olduğunda yağmur durur

Gökyüzünü kara bulutlar sardığında genellikle kısa süre içerisinde yağmur yağmaya başlar. Aşağıdaki beyitte gökyüzünde kümelenmiş bu kara bulutlar, dağılıp daha açık gri renge döndüklerinde ise yani *alaçlık* olduğunda yağmurun biteceği inasına yer verildiği görülmektedir. Şair, ayrıca gökyüzünün sonsuza kadar kararıp kalmadığı; dolayısıyla yağmurun nihayeti olduğu gerçeğinden hareketle kendi gönlüne onu kara bulutlar gibi saran gamdan bir gün kurtulacağını söyleyerek metanetli olmaya çalışır.

Açılır gaym-ı gamun ağlama bir gün ey dil

Çün alaçlık oluban buldı nihâyet bârân

(Hayretî, G. 356/3)

[Ey gönül, gam bulutun bir gün elbet dağılır, ağlama; çünkü kara bulutlar açık renge döndüğünde yağmur durur.]

3. İnci yağmur tanesinden oluşur

Yukarıda da bahsedildiği gibi inanişe göre nisan yağmurlarında denizin yüzeyine ya da sahile çıkan sadef, kabuklarını açar, ortasına düşen yağmur damlasını yutar ve denizin derinliklerine dönermiş. Sadefin yuttuğu yağmur tanesi bir süre sonra hayvana ıstırap verince sadef, acısını dindirmek için yağmur damlasını çevreleyen bir salgı salgılamış. Bu salgılar üst üste katman oluşturup katılınca da inci oluşmuş. (Kırbiyık, 2007: 65)

Aşağıdaki beyitte sevgilinin bakışının âşğın sadefe benzetilen gözünde saklanması hâli ve bu hâlin sadef içerisinde büyüyüp gelişen inciye benzetilmesine dayanan bir hayalin yer aldığı görülmektedir.

Gözümde beslenüp kıymet bulan peykânunı gördüm

Sadefde gevher olan katre-i bârâna beñzetdüm

(Fuzûlî, G. 198/5)

[Gözümde beslenip kıymet bulan ok temrenini görünce onu sadef içinde inci olan yağmur damlasına benzettim.]

Hamd olsun Allâha kim dünyâya bârân yağdurur
Lü'lü'-yi lâlâ kılur bârân-ı nîsân yağdurur

(Üsküdarlı 'Aşkî, G. 76/1)

[Dünyaya yağmur yağdıran, yağdırdığı nisan yağmurunu parlak inci yapan Allah'a şükürler olsun.]

İden bârân-ı nîsândan sade ağzın tolu lü'lü'

Dehânuñ pür-güher bir hokka-i mercâna beñzetmiş

(Üsküdarlı 'Aşkî, G. 192/4)

[Nisan yağmurunu inci edip sadeğin ağzını dolduran (Allah), senin ağzını da içi incilerle dolu mercan bir hokkaya benzetmiş.]

Nisan yağmurlarının sadeğin karnında inciye dönüştüğü inancı gibi yılan zehrinin yılanın nisan yağmurundan yuttuğu damlalar ile oluştuğu inancı da klasik Türk edebiyatı metinlerinde yer alan hususlardandır. Aşağıdaki beyitte bu inanışa telmih yapıldığı görülmektedir.

Figân ki şâh-ı emel itse kasd neşv ü nemâ

Matar yirine felek zehr-i mâr feyz eyler

(Âşık Çelebi, K. 14/92)

[Eyvahlar olsun ki emel dalı; büyüyüp gelişmeye niyet etse felek, yağmur yerine yılan zehri akıtır.]

4. Kara bulutlar yağmur getirir

Nev'î'nin "Gökyüzü bulutlandığında insanların bunu görüp yağmuru beklemeleri gibi, sevgili yaya benzer kavisli kaşlarını çatığında âşkın gönlüne sevgilinin göz-kaş ve kirpikleriyle meydana getirdiği gamze okları düşer." dediği aşağıdaki beyitte gökyüzündeki kara bulutların yağmurun habercisi olduğu inanışına yer verildiği görülmektedir. Beyitte sevgilinin kaşlarını çatışı, gökyüzünü saran kara bulutlara benzetilmiştir.

Yâ kaşuñ çin olsa kalbe tîr-i müjgânüñ düşer

Gökde kim ebre girih düşse kişi bârân umar

(Nev'î, G. 96/2)

Aşağıdaki beyitte yine gökyüzünü kara bulutlar kapladığında kısa bir süre sonra yağmur yağacağı inanışı dile getirilmektedir.

'Aceb mi âh kaldukca gözümün yaşı dîñmezse

Kaçan ebr-i siyâh olsa hemân ardıncadır bârân

(Muhibbî, G. 2419/4)

[Âhlar ettiğim sürece gözümün yaşının dinmemesine şaşılır mı? Zira ne zaman kara bulutlar görünse hemen ardından yağmur yağar.]

5. Kara yel tufan getirir

Kara yel; kuzeybatıdan sert, soğuk esen ve yağmur getiren yerel bir rüzgârdır. Bu rüzgâr ile klasik şiirde, aşk derdi sebebiyle âşkın ağzından gökyüzüne siyah bir duman şeklinde yükseldiği düşünülen âhları arasında ilgi kurulur. Bu ilgi, daha çok âşkın dertlenip âh etmesinin ardından gözyaşlarının akması hâli gibi, bir yerde kara yel esmesinin ardından yağmur yağacağına olan inanışa dayandırılır.

Dûd-ı âhum lahza tûfân yağdurur
Esdüince Karayil dirler ki bârân yağdurur

(Mu'îdî, G. 85/1)

[Âhımın dumanı bir anda şiddetli yağmur yağdırır. Zira Karayel estiği sürece yağmur yağar derler.]

Aşağıdaki beyitlerde kible rüzgârının ve gün doğusundan ya da bazılarına göre seher vakti kible tarafından esen sabah rüzgârının da yağmur getirdiğinin ifade edildiği görülmektedir.

Turmadı kible yili esdi bulutlandı hevâ
Sanasın Ka'be tarîkinde katar oldu cemel

(Gelibolulu Mustafa Âlî, K. 86/3)

[Kible yeli durmadan esti, hava bulutlandı. (Bulutlar) Ka'be yolundaki develer gibi sıra sıra dizildiler sanki.]

Mezra'-ı dilde çün ekdüm ben mahabbet tohmını
Ebr-i âhumdan ne tañ yağdursa ger bârân sabâ

(Muhibbî, G. 115/6)

[Gönül tarlama aşk tohumunu ektiğim için sabah rüzgârı âhımın bulutundan yağmur yağdırsa buna şaşılır mı?]

6. Kurban bayramında yağmur yağar

Yağmurla irtibatlı diğer bir halk inancı, bayram gününde yağmur yağacağıdır. Kimi bölgelerde bugün dahi yaşayan bu inanış, özellikle kurban bayramı için geçerlidir. İnancıya göre kurban bayramında yağmur yağar ve bu zamanda yağan yağmur, kesilen kurbanın Hak katında kabul olduğu düşüncesiyle ilişkilendirilir. Ayrıca kurbanlık olarak kesilen hayvanların kanlarının temizlenmesi için yağdığı düşüncesi de söz konusudur.

Pertev Naili Boratav, eski dönemlerde yağmur yağdırmak için yapılan uygulamalardan birisinin kurban kesmek olduğunu belirtir ve kurban bayramı günü yağmur yağacağına olan halk inanışının kökeninin bu uygulama olabileceğini dile getirir. (Boratav, 1950:V-II/1222-1223)

Aşağıdaki beyitlerde kurban bayramında yağmur yağdığı inanışına doğrudan ya da dolaylı olarak yer verildiği görülmektedir.

'Arz-ı hâl idemedüm yâri görüp ağlamadan
Yıldı bir 'îd olup ol dahî bârân oldu

(Bursalı Rahmî, G. 208/3)

[Sevgiliyi görüp de ağlamadan bir kez bile olsa durumumu ona açamadım. Zira yıldı bir kez bayram geldi; o günde de (gözyaşlarım) yağmur (gibi) yağdı.]

Rûz-ı 'îd oldukça yağmur yağdurur sanmañ felek
Ağzı suyun akıdır dil-berler için her melek

(Gelibolulu Mustafa Âlî, K. 736/1)

[Felek, bayram olduğu her zaman yağmur yağdırır zannetmeyin. Melekler, güzelleri görünce ağızlarının suyu akar.]

Feyz-i ihsânun gönül bâğını sır-âb eyledi
Ser-be-ser büstân-ı dehri nitekim bârân-ı 'îd

(Rahîmî, G. 39/8)

[Bayram yağmurunun dünya bostanını baştan başa sulamasına denk, lütfunun bolluğu; gönül bahçesini suya doyurdu.]

Vuslatuñı eşk-i çeşmümdür demâdem men' iden
Kim bozulur kesret-i bârândan hengâm-ı 'îd

(Mesihî, G. 39/2)

[Sana kavuşmaya daima engel olan gözyaşlarımdır. Zira bayram cemiyetleri, şiddetli yağmur sebebiyle dağılır.]

'Âleme ebr-i kefiñ bârân-ı ihsân yağdurur
Ağmasun göge sehâb u yağmasun bârân-ı 'îd

(Üsküdarlı 'Aşkî, K. 22/18)

[Elinin bulutu dünyaya lütuf yağmurları yağdırır. (Elin varken boş yere) bulut, gökyüzüne yükselip bayram yağmuru yağdırmasın.]

Aşağıdaki beyitte kurban bayramında etrafa saçılan kanları temizlemek için yağmurun yağması inanişinden mülhem olduğu düşünülebilecek farklı bir inanışa yer verilmiştir. Bu inanışa göre, savaş meydanında etrafa bulaşan düşman kanlarının temizlenmesi için savaştan sonra *gazâ yağmuru* yağar.

Yumağa sümm-i semendüñdeki a'dâ kanın
Yağar elbetde savaş irtesi bârân-ı gazâ

(Üsküdarlı Aşkî, K. 17/8)

[Atının tırnağındaki düşmanların kanını temizlemek için elbette savaştan sonra gazâ yağmuru yağar.]

7. Sihir ile yağmur yağdırılır

Hakkındaki ilk bilgilere Çin kaynaklarında rastlanan ve farklı Türk boylarının lehçesinin fonetik özelliğine göre *yat*, *yada*, *sata*, *cay*, *cada* gibi değişik şekillerde isimlendirilen *yada taşı* inancı çok eski devirlerden beri mevcuttur. Yada taşı, farklı Türk kavimlerinde çok eski devirlerden beri var olan yaygın inanca göre büyük Türk tanrısı tarafından Türklerin atalarına armağan edilmiş ve istenildiği zaman yağmur, kar, dolu yağdırıp fırtına çıkarmak için şamanlar tarafından kullanılan sihirli bir taştır. (İnan, 1986:160)

Divânü Lügâti't-Türk'te *yat* maddesinde *yada taşından* bahsedilir. Buradaki açıklamaya göre *yat* bir nevi kâhinliktir ve belirli taşlarla (yada taşı) yapılır. Bu taş ile rüzgâr estirilip yağmur ve kar yağdırıldığından bahsedilir. Bu uygulamanın Türkler arasında bilinen bir şey olduğu; hatta Kaşgarlı Mahmud, Yağma ülkesinde yaz mevsiminde çıkan bir yangını söndürmek için yada taşı kullanılarak Allah'ın izni ile kar yağdırılıp yangının söndürüldüğüne kendisinin de şahit olduğunu belirtir. (Atalay, 1999: 3)

Yada taşının taşa kan sürme (İnan, 1976: 251), ele alınıp yukarı kaldırma (İnan, 1986: 163), suyun içine atma, havada sallama veya taşı ağızda tutma (Polat, 2007: 278-279) gibi farklı usullerle yağmur yağdırıldığına inanılır.

Ağladur ‘uşşakın ol meh-pâre zülfin gizleyüp
Gökde bulut yog iken sihr ile bârân yağdurur

(Mu‘idî, G. 85/4)

[O ay parçası (gibi güzel sevgili), zülfünü gizleyerek âşıklarını ağlatır. (Bu şekilde) gökte bulut olmadan sihirle yağmur yağdırır.]

Gözleriün çekdükce gamzeñ hançerin kanlar döker
Her kaçan isterse bârân yağdurur câdû gibi

(Mu‘idî, G. 449/4)

[Gözlerin istediği vakitte yağmur yağdıran büyücü gibi, yan bakışının hançerini her çektiğinde kanlar döker.]

Bir ebrdür ki sihr ile bir demde yağdurur
Mülk-i ‘adûyî cümle kılur lâlezâr tîg

(Üsküplü İshâk Çelebi, K. 5/19)

[Kılıç, sihirle bir anda yağıp düşman ülkesinin tamamını lâle bahçesine çeviren bir buluttur.]

8. Yağmuru melekler yağdırır

Melekler iman, İslam esaslarından biridir. Meleklerin çeşitli görevleri olduğuna; bu bağlamda Mikâîl’in insan da dâhil olmak üzere canlıların rızık temininde önemli bir işleve sahip olan yağmurların yağması ve bitkilerin gelişmesi gibi vazifelerle görevli olduğuna inanılmaktadır. (Cebeci, 2005: 46) Melekler, Cenab-ı Hak tarafından bazı görevleri yapmakla görevlendirilmişlerdir; ancak ismi zikredilerek *Mikâîl*’in tabiat kuvvetlerini idareye memur olduğu, rahmet indirdiği, yağmur yağdırıp her türlü bitkilerin, meyvelerin büyüüp gelişmesiyle görevli olduğuna dair Kur’an ve güvenilir hadislerde bir bilgi mevcut değildir. (Çolak, 2012: 85-86)

Aşağıdaki beyitlerde âşığın aşk derdi sebebiyle ettiği âhlarının gök gürlemeleri ile, döktüğü gözyaşlarının ise yağmurla irtibatlandırıldığı görülmektedir. Gök gürlemesini, meleklerin bağırması; yıldırımı, kalplerinin kükremesi; yağmuru, ağlamaları biçiminde tasuvvur eden bilgiler de Kur’an ve hadis kaynaklarında yer almayan bilgiler olarak durmaktadır. (Aydemir, 2000: 133; Arpaguş, 2015: 375)

Yağmurların âşığın dertli hâline üzülmeleri sebebiyle meleklerin döktüğü gözyaşları olduğu inancı, halk kültüründe mevcuttur ve aşağıdaki beyitlerde de görüleceği üzere bu inanışa klasik şiirde sıklıkla yer verilir.

Eger kim sırrımı teftîş iderseñ ra’d u bârânun
Melekler berk-ı âhumdan döküp yaşı ider efgân

(Zâtî, G. 1182/4)

[Gök gürültüsü ve yağmurun (oluşum) sırrını araştırırsan bu, aslında meleklerin âhının şimşeğiyle gözyaşı döküp feryat etmelerindendir.]

Oldılar cümle feleklerde melekler eşkbâr
Göklere girdi benümçün ebr-i bârân ağladı

(Hayretî, G. 487/5)

[Feleğin her katındaki melekler, yağmur gibi gözyaşı döktüler. Yağmur bulutu benim için göklere yükselip ağladı.]

Degül ra'd u bârân görüp hâl-i zârum
Felekler melekler baña ağlar acır

(Mânî, K. 1/14)

[Gök gürültüsü ve yağmur değildir; içler acısı hâlimi gören feleklerin, meleklerin bana acıyıp ağlamalarıdır.]

Yaşum bârân olup çü ra'd-ı âhumdan firâkuñda
Felekler gümleyüp güm güm bu kevn ile mekân ditrer

(Za'îfî, G. 109/2)

[Ayrılığının hasretinde gözyaşım yağmur olup âhımın gök gürültüsünden felekler, güm güm gümleyip kâinat titrer.]

9. Yağmurda mum perde ardına konur

Taň degül giryem görüp çekseñ nikâbuñ yüzüne
Perde içre saklanur iy mâh bârân olsa şem'

(Mu'îdî, G. 203/2)

Şairin “Ey sevgili, gözyaşlarımı görünce yüzüne peçeni örtsen bunda şaşılacak bir şey yoktur. Zira yağmur yağarken mum, perde içine saklanır.” dediği yukarıdaki beyitte yer alan “şem’in perde içre saklanması”, yağmur damlalarının mumun alevini söndürmemesi için mumun çevresine gerilen bir perde ile korunması demek olup eski dönemlerde yapılan bir uygulama olmalıdır.

D. Yağmurla ilgili ayet, hadis ve deyimler

D.1 Ayet

1. Yağmur-Ankebut

Añlamaz hâlüm meger hem-hânem olan ‘ankebût
Ol benümle yelde yağmurda çeker mihnetleri

(Mostarlı Ziyâî, K. 11/7)

Şairin yaşadığı evin eski, derme çatma ve çok kötü bir durumda olduğunu dile getirdiği kasidesinden alınan yukarıdaki beyitte şair, ne kadar kötü şartlarda olan bir evde yaşadığını ifade ederken “Aynı evi paylaştığımız için rüzgârlı ve yağmurlu havalarda ortak sıkıntıları yaşadığım örümcek bile benim ne zor durumda olduğumu anlayamaz.” demektedir. Beyitte evin perişan hâli dile getirilirken örümcekte bahsedilmesi manidardır. Zira “Allah’tan başkasını dost edinenlerin durumu, kendilerine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksızı ise şüphesiz örümcek evidir. Keşke bilselerdi!” (Ankebût, 29/41) ayetine telmih yapılarak örümceğin ağlarıyla kurduğu yuvasının en dayanıksız ev olarak tescil edildiği görülmektedir. Şair, beyitte olumsuz hava şartlarının özellikle rüzgâr ve yağmurun derme çatma evlerde yaşayan insanlar için hayatı ne kadar zorlaştırdığından bahsetmekte bu arada kendi durumundan da yakınmaktadır.

D.2. Hadis

1. Yağmur-Gök kapısının açılması/Duaların müstecap olması

Duanın makbul olduğu mekânlar gibi zaman dilimleri de vardır. Yağmur yağarken edilen duaların da makbul olduğu inancı bundandır. Yağmur yağdığına gök kapılarının açıldığı ve edilen duaların makbul olduğu inancı, “Dört yerde sema kapıları açılır ve dualar kabul edilir: Allah yolunda savaşmak üzere saf tutulduğunda, yağmur yağarken, namaz kılarken ve Kâbe’yi görünce.” (Karagöz vd., 2019: 124) hadisine dayanmaktadır. Aşağıdaki beyitte de, “Yağmur yağdığı zaman şüphesiz gök kapıları açılır.” denerek bu hadise telmih yapılmaktadır.

Açılır gök kapısı yağmurda dirler lâ-cerem
Tîr-i bârân-ı gamuñdandır bu câna feth-i bâb

(Usûlî, G. 7/3)

[Yağmur yağdığı zaman şüphesiz gök kapıları açılır, derler. (Ey sevgili) Bu can için kapıların açılması ise gamının ok yağmurlarıdır.]

2. Yağmurun başlangıcı mı sonu mu daha hayırlıdır bilinmez

Hiz. Enes’ten hasen hadisi olarak rivayet edilen hadiste Resulullah (s.a.v.): “Ümmetimin örneği yağmur gibidir; öncesi mi yoksa sonrası mı hayırlı bilinmez.” buyurmuştur. (Sünen-i Tirmizî Tercemesi, 2007: III/85-86) Ümmet-i Muhammed’in ilk halkası olan sahabe efendilerimiz, son halkası olarak nitelenen ahir zaman zevât-ı kiramı da büyük bir rahmet ve berekete, muazzam bir hayra mazhar olacaklardır ki değişik hadis-i şeriflerde, “Ümmetimin misali yağmur misalidir; başı mı (asr-ı saadet müslümanları), sonu mu (ahir zaman müslümanları) daha hayırlıdır bilinmez.”, “Ümmetim mübarek bir ümmettir; evveli mi daha hayırlıdır, yoksa âhiri mi daha hayırlıdır bilinmez.”, “Benim ümmetimin misali, Allah’ın gökten indirdiği yağmura benzer; bereketin onun başında mı sonunda mı olduğu bilinmez” (Hub, 2018: 222) gibi bazı küçük farklılıklar barındıran cümlelerle Hiz. Peygamber’e ait bu hadise gönderme yapılmaktadır.

Bilinmez evveli mi âhiri mi hayırdur
Buyurdu ümmeti hakkında çünki misl-i matar

(Âşık Çelebi, K. 14/75)

[Resulullah, yağmurun yağışında da olduğu gibi, ümmeti hakkında öncesinin mi sonrasının mı hayırlı olduğunun bilinmediğini söyledi.]

D. 3. Deyim

1. Ayağına su koymak/dökmek

Bugün yolculuğa çıkan bir kimsenin dönüşü çabuk olsun diye arkasından su dökme âdetinin eski devirlerde dışarıdan gelen bir kişiye karşı daha sık gelmesi için yapıldığı beyitlerden hareketle anlaşılmaktadır. (Şentürk, 2016: I/440) Deyim, diğer bir açıklamaya göre de *ender gelen birine yarı sitem, yarı sevinçle söylenen söz* (Tanyeri, 1999: 34) anlamındadır. Misafirlerin ayağına su dökmek, ona değer verildiğini gösteren bir ağırlama biçimidir. Âdetin hamama mahsus bir yönü olduğu da söylenebilir. (Zülfe, 2011: 25) Bu âdete deyimler içerisinde *ayağına su dökmek* ya da *ayağına su koymak* şekilleriyle rastlanmaktadır.

Nâz ile salını salını gelmedi revân
Su koymalı olubdur o servüñ ayağına

(Zâtî, G. 1275/5)

[Naz ile salına salına yürüyerek gelmediği için o servinin ayağına su koymalıdır.]

Baharın müjdecisi olan güllerin ilkbahar yağmurlarıyla ıslanması, şair muhayyilesinde gülün ayağına dökülen su şeklinde değerlendirilmiştir.

Verd-i nesrîn gülsitân bezmine gec geldiğiçün
Su koyar ayağına bârân ile bâd-ı sabâ

(Meâlî, G. 43/5)

[Yaban gülü; gül bahçesindeki meclise geç geldiği için sabah rüzgârı, yağmur ile ayağına su koyar.]

Yılda bir geldiğiçün gül bu cihân bâğına
Geç gelürsin diyü bârân ayağına su döker

(Meâlî, G. 239/7)

[Gül, bu cihan bahçesine yılda bir kez geldiği için yağmur; (güle) geç geliyorsun, diyerek ayağına su döker.]

2. Buluttan nem kapmak

En küçük bir şeyden bile alınmak, çok alıngan olmak (Tanyeri, 1999: 65) anlamına gelen buluttan nem kapmak deyişi, âşğın sevgilisini hatırlatan her şey ile hüznlenip ağlayacak duygusal bir yoğunluk yaşadığını belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde sevgilinin eteğini gören âşık, gözyaşlarına hâkim olamamaktadır. Muhtemelen siyah renkli olan sevgilinin eteği ile bulut arasında renge dayalı bir ilgi kurulduğu anlaşılmaktadır.

Sen içerde dâmenüñ taşra kapudan göricek
Ağlar çü bârân gözlerüm gökde bulutdan nem kapar

(Za'îfî, G. 93/4)

[Kapı önünde, seni içerde eteğini dışarıda görünce gözlerim âdeta gökteki buluttan nem kapıp yağmur gibi yaş döker.]

Kapuñda görmese etegüñ yaş döker gözüm
Budur 'aceb bulut yogiken gökde nem kapar

(Za'îfî, G. 97/6)

[Gözüm, kapıda eteğini görmese yaş döker. (Gözün) gökte bulut yok iken nem kapması ne gariptir.]

3. Ocağına su koymak

Ocağına su koymak deyişi; *ocağını söndürmek, büyük zarar vermek, evini barkını yıkmak, çocuk çocuğunu yok etmek* gibi anlamlara gelir. (Tanyeri, 1999: 2000; Kaya, 2011: 113) Aşağıdaki beyitte “Yağmurun, din düşmanının ocağına su koyup düşman memleketlerini suya gark edecek kadar çoğalmasını umarım.” denerek yağmurun selleri meydana getiren tahrip edici gücünün düşmanlar üzerine olması temennisinde bulunulduğu görülmektedir.

Su koyup ocağına düşmen-i dînüñ bârân
Umarın memleketin gark ide ekser deryâ

(Mostarlı Ziyâî, K. 1/6)

4. Yağmurdan kaçıp doluya tutulmak

Bir tehlikeden sakınmaya çalışırken daha büyük bir tehlike ile karşılaşmak (Aksoy, 1988: II/1101) anlamındaki deyim Mesîhî'nin "Gönül, gözden kaçıp meclisine vardı. (Böylece) yağmurdan kaçarken doluya tutulmuş oldu." dediği aşağıdaki beytinde sevgiliyle ilişkilendirilerek kullanıldığı görülmektedir.

Gönül gözden kaçup bezmüne vardı

Kaçup yağmurdan uğradı toluya

(Mesîhî, G. 242/3)

5. Yüzüne su se(r)pmek

Acısı, sıkıntısı azalmak, sakinleşmek, sakinleştirmek (Sefercioğlu, 2010: 200) anlamlarına gelen yüzüne su se(r)pmek deyimini, hüsn-i talilin dikkat çektiği aşağıdaki beyitte şebnemle, bulutla dolayısıyla da yağmurla ilişkilendirilmiştir. "İnciler saçan bulut, yüzüne çiy taneleri ile su serpmektedir." denen aşağıdaki beytin ikinci mısraında deyim örneklenmiştir.

Pâyına yâ zahm urupdur hâr olupdur bî-mecâl

Şebnem ile su seper yüzine ebr-i dür-feşân

(Hayretî, K. 15/9)

E. Yağmurla ilgili diğer unsurlar

1. Bereket

Kültürümüzde yağmur kelimesi ile ilişkili olarak en çok anılan kavramlardan birisinin bereket olduğu söylenebilir. Yağmur, tüm canlıların su ihtiyacının karşılanmasında en önemli kaynaktır. Tarladan elde edilen mahsulün yetişmesi; çiçeğiyle, ağacıyla, çeşit çeşit bitkisiyle tabiatın canlı kalması, büyüyüp gelişmesi için suya, su için de bilhassa yağmura ihtiyaç duyulur.

Çok zamândur bitmedi kaldı ümîdüm sebzesi

Ağla İshâk ağla kim bârân ile artar çemen

(Üsküplü İshâk Çelebi, K. 13/33)

[Çoktan beri ümidimin çayırı yeşermedi gitti. Yağmur ile yeşillik büyüyüp yetiştiği için ağla, İshâk ağla.]

Kerîm bitürür hattunı ağlatma beni gel

İy gonca dehen tîz bitürür sebzeyi bârân

(Muhibbî, G. 4034/2)

[Ey gonca ağızlı sevgili, yeşillik yağmurda çabuk büyüyüp yetişir; (ama) Kerem sahibi (Allah, zaten) ayva tüylerini çıkarır; (bunun için) gel ne olur beni ağlatma.]

Mostarlı Ziyâî'nin "Senin ayağın uğurlu geldi. Uğradığın memleketlere yağmur yağarak toprak bereket buldu." dediği aşağıdaki beytinde yağmurun bereketle olan ilgisine temas edilmektedir.

Bereket buldı zemîn oldu mübârek kademün

Geldüğün mülkete yağdı zararsız bârân

(Mostarlı Ziyâî, K. 7/28)

Muhibbî'ye göre yağmurla birlikte tabiatın canlanması ve renk renk çiçeklerin açılması, ibret nazarıyla bakabilenler için Allah'ın eşsiz güzellikteki sanatını müşahade etme fırsatı sunar.

Yağup bârân-ı rahmet yir yirin baş kaldurup ezhâr

Zebân-ı hâl ile eydür bu demler özge demlerdür

(Muhibbî, G. 495/2)

[Rahmet yağmuru yağıp her taraftan başkaldıran çiçekler, hâl diliyle bu anlar farklı anlardır, der.]

Dürlü çiçekler bitürdi yine bârân-ı bahâr

Kim görürse iy Muhibbî sun'-ı Yezdân'[ı] okur

(Muhibbî, G. 917/5)

[Bahar yağmurları, yine çeşit çeşit çiçekler bitirdi. Ey Muhibbî, (bu çiçekleri) kim görürse Allah'ın sanatını görür.]

Meyvelerin de olgunlaşabilmesi için suya ihtiyacı vardır; ancak yağmurun çok yağması, tatlı olması beklenen bazı meyvelerdeki tatlılığı azaltır. Söz gelimi üzüm, karpuz, kavun, kiraz gibi bazı meyveler için olgunlaşma döneminde yağmurun çok yağması, istenmeyen bir durumdur. Bu dönemdeki güneşli hava ise şeker oranını artırdığı için meyvelerin tatlı olmasını sağlar. Nev'î'nin aşağıdaki beyitlerinde bu hususların dile getirildiği görülmektedir.

Muttasıl çeşmüm gam-ı la'lûñle giryân eyleme

Mîvede kalmaz halâvet kesret-i bârân ile

(Nev'î, G. 456/2)

[(Ey sevgili,) dudağının hasretiyle gözyaşlarımı sürekli akıtma. Zira yağmur çok yağarsa meyvede tatlılık kalmaz.]

Güneş kim terbiyet kılmasa kalmaz mîveler lezzet

Ne deflü yağsa bâğ-ı 'âleme bârân-ı nîsânî

Nev'î, G. 550/3)

[Nisan yağmuru, dünya bahçesine ne kadar yağarsa yağsın güneş olgunlaştırmazsa meyveler lezzetli olmaz.]

Suya ihtiyaç duyan her canlı gibi bitkiler de su ile hayatta kalır; değişik renk, koku ve şekillerdeki özelliklerini bağlık bahçelik yerlerde su vesilesiyle büyüyüp gelişmeleri sonucunda sergiler. Bu anlamda yağmur; aşağıdaki beyitte kitapları, sayfaları, binaları, çinileri renk renk boya ve çeşit çeşit desenlerdeki çizimlerle süsleyen *nakkâş* olarak değerlendirilmiştir.

Gözi nergis gûşî güldür berg-i süsen kaşidur

Bâğ bir tasvîrdür bârân anuñ nakkâşidur

(Meâlî, G. 247/1)

[(Sevgilinin) gözü nergis, kulağı gül, kaşî süsen yaprağıdır. Bahçe, bir figürdür; yağmur, bu figürü yapan ustadır.]

Sevgilinin bindiği geminin rüzgâr gibi hızlı koşan bir ata benzetildiği, bu atın suyunun yağmur, yeminin de deniz olduğu dile getirilen aşağıdaki beyitte yağmur, içme suyu ihtiyacının karşılandığı unsur olarak görülmektedir.

Bâd-pâ bir rahşdur bindügi keştî dil-berün
İçmeğe su aña bârân yimek için bahr yem

(Meâlî, G. 150/6)

[Sevgilinin bindiği gemi, süratli bir attır; bu atın suyu yağmur, yemi denizdir.]

Beyitlerde vurgulanan hususlardan biri de goncanın açılıp gül olmasına yağmurun tesir ettiği. Yağmur, bitkilerin büyüyüp gelişmesini sağlar. Goncanın da gelişmesi, gül olup açılmasında yağmurun etkisi olduğu söylenebilir. Şairlere göre, nasıl gonca'yı gül eden yağmur ise gonca ağızlı suskun sevgilinin açılıp aşığına iltifat etmesini sağlayan da âşıkların yağmur gibi akıttıkları gözyaşlarıdır.

Her kaçan ben ağlasam gül gibi cânânım güler
Güller açılmağa dirler ki sebeb bârân aña

(Muhibbî, G. 121/3)

[Ben ne zaman ağlarsam sevgilim, gül gibi güler (açılır). Zira güllerin açılmasının sebebinin yağmur olduğunu söylerler.]

Ağlasam ol gonca-leb handân olursa tañ mıdur
Her kaçan bârân ola gül açılır handân olur

(Muhibbî, G. 1195/6)

[Her ne zaman yağmur yağsa güller, açılıp güldüğü için ben ağlarken o gonca dudaklı sevgili, açılma buna şaşılır mı?]

Ağlasam derd ile ol gül açılır handân olur
Gonca-veş neşv [ü] nemâ bulur kaçan bârân olur

(Helâkî, G. 38/1)

[Dert ile ağlasam o gül (gibi sevgili) açılıp neşelenir. Âdeta her yağmur yağdığında gonca gibi büyüyüp gelişir.]

2. Cömertlik

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin aşağıdaki beytinde cömertlik açısından övgüsü yapılan memdunun cömertlik bulutunun yanında birbiri ardına dizilmiş at ve katır sürülerinin ancak damla mesabesinde kalacağı dile getirilmektedir. Beyitte damla-yağmur sözcükleri arasında tezada dayalı bir ilişki kurulduğu da görülmektedir.

Sehâb-ı mekrümetün yağmurına sultânım
Katar katırla olur at tavîlesi katarât

(Gelibolulu Mustafa Âlî, K. 52/4)

[Sultanım, senin cömertlik yağmuruna (kıyasla) art arda dizili at ve katır sürüleri damlalar (mesabesinde) olur.]

Aşağıdaki beyitlerde de yine övülen kişilerin cömertliklerinin yağmur veya bulut ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Klasik şiirde, cömertlik ifade edilirken genellikle *bârân*, *bârân-ı kerem*, *bârân-ı ihsân*, *ebr-i cûd* gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir.

Zülâl-i lütfuñı ben hâke bârân itseñ olmaz mı

Murâdum gülşenin ser-sebz ü reyyân itseñ olmaz mı

(Gelibolulu Mustafa Âlî, K. 1486/1)

[Lütfunun hoş suyunu (ayağının altında) toprak olan bana yağmur gibi yağdırsan olmaz mı? Muradımın gül bahçesini yeşillendirip suya doyursan olmaz mı?]

İy vezâret gülşeninde serv-tek sâbit-kadem

Ebr-i kefûnden olur efşân bârân-ı kerem

(Za'îfî, Muk. 1/1)

[Ey vezaret gülşeninde servi gibi sabit-kadem olan! Senin elinin bulutundan her yana cömertlik yağmuru yağar.]

Ş'ol kadar bârân-ı ihsân saçdı lutfuñ ebri kim

Oldı her arz-ı siyeh bir sebze-zâr ü kişt-zâr

(Za'îfî, K. 6/ 32)

[(Senin) lütfunun bulutu o kadar çok ihsan yağmurları yağdırdı ki çorak her toprak çimenlik ve ekin tarlası oldu.]

Ebr-i cûduñ yağalı 'âleme bârân-şekil

Oldı her katresi yaşum gibi 'ummân-şekil

(Üsküdarlı 'Aşkî, K. 38/11)

[Cömertlik bulutun dünyaya yağmur gibi yağalı o yağmurun her damlası, gözyaşım gibi okyanus şeklinde oldu.]

3. Çokluk

Bir durumun çok olduğunu anlatmak için de yağmur kelimesinden yararlanılmaktadır. Beyitlerde *gam*, *keder*, *ta'na taşı*, *tolu*, *mihnet*, *aşk* gibi mefhumların çokluğunu anlatmak için yağmur kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.

Bugün bezm içre ey sâkî tolu bârân gibi yağdı

İrişdi göklere beñzer ki ebr-i âhı mestânun

(Taşlıcalı Yahyâ Bey, G. 217/4)

[Ey sâkî, sarhoşların âh bulutu göklere ulaştığı için, bugün mecliste şarap, yağmur gibi yağdı.]

Gam sehâbından yağar çün başa mihnet yağmuru

Yaraşur saña Muhibbî âh u efgân eylemek

(Muhibbî, G. 1884/7)

[Muhibbî, gam bulutundan başına dertler yağmur gibi yağdığı için sana inleyip feryâd etmek yakışıır.]

Hırmen-i 'ömrüm baña virmezdi cevce hâsılı

Gözlerümden her seher yağmasa ger bârân-ı 'ışk

(Muhibbî, G. 1571/4)

[Eğer gözlerimden her seher aşk yağmuru yağmasaydı ömür harmanım, bana arpa kadar bir mahsul vermezdi.]

Muhibbî'nin yukarıdaki beytinde hırmen-i ömr terkibi dünya hayatı, cev (arpa) kelimesi nimet, mükâfât; bârân-ı ışk terkibi yoğun mücâdele, gayret, gönülden arzulamak, aşk ile gözyaşı dökmek anlamlarıyla değerlendirilebilecek şekilde kullanılmıştır. Şair, nail olduğu her nimetin ve mükâfâtın seherlerde aşk ile gayret etmesi ve gözü yaşlı bir şekilde gönülden dua etmesi sayesinde nasip olduğunu dile

getirmektedir. Bu bağlamda beyitte seherde gözü yaşlı bir şekilde edilen duaların makbul olduğu düşüncesinin de dolaylı olarak dile getirildiği söylenebilir. Şu hâlde aşk kavramı ile bârân-ı 'ışk şeklinde bir tamlamada kullanılmış olan yağmur kelimesi, beyitte bir yandan hem gönülden, samimiyetle, ihlâs ile hem de çok anlamlarını karşılayacak biçimde kullanılmıştır.

4. Keçe

Okuñ peykânı yağmur gibi yağsa hazz ider 'uşşâk

Nemed-pûşân-ı râh-ı 'ışk olan bârâna incinmez

(Gelibolulu Mustafa Âlî, G. 555/4)

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin: "Tutulduğu aşk ile elemelere düşen kimse; eğer samimi, sadakatli bir âşık ise yaşadığı sıkıntılar ona tesir etmez, yük olarak görünmez." dediği aşağıdaki beyitte keçeden yapılan kıyafetlerin yağmuru geçirmediğine de temas edildiği görülmektedir. Keçe, yünden dövme suretiyle yapılan bir kumaştır. Klasik Türk edebiyatında daha ziyade sözcüğün Farsçası olan *nemed* kullanılır. Daha çok hırka, aba, palto ve kebe denen çobanların kıyafetlerinde; evlerin döşemelerinde; çadır yapımında kullanılır. (Öztoprak, 2010: 112)

Üsküdarlı 'Aşkî'nin aşağıdaki beytinde de yağmurlu havalarda keçeden yapılmış kıyafetlerin en uygun giyecek olduğu dile getirilmektedir. Bu durumda da yağmur ile keçe arasında dolaylı bir ilgi kurulmuş olmaktadır.

Hil'at-i zer-beft ile sanmañ ber-â-berdür nemed

Halka bârân-ı havâdis yağsa bihterdür nemed

(Üsküdarlı 'Aşkî, G. 39/1)

[Keçe, altın işlemeli kaftanla aynı değerdedir sanmayın. Halkın üstüne hadiseler, yağmur gibi yağsa keçe daha iyidir.]

5. Mevsimler

Yağmurların çok yağması sebebiyle yağmurla en çok irtibatlandırılan mevsim ilkbahardır. İlkbahar kadar olmasa da bu bağlamda sonbahardan ya da diğer mevsimlerdeki yağmurlardan bahsedildiği de olur. Beyitlerde doğrudan ya da dolaylı olarak yağmurlardan bahsedilen bu mevsimlerde söz; âşığa, âşığın sevgili uğruna döktüğü gözyaşlarına getirilir ve genellikle bu yağmurlar ile âşığın gözyaşları, çokluk bakımından benzerlik ilişkisi içerisinde kullanılır.

Her kaçan görsem bahâr-ı hüsnüñi iy serv-kad

Olamaz bir lahza çeşmümden benüm bârân cüdâ

(Muhibbî, G. 85/4)

[Ey servi (boylu sevgili), her ne zaman senin güzellik baharını görsem gözyaşı yağmurum bir an bile durmaz.]

Sanki ebr-i nev-bahârîdür saña karşı gözüm

Yağdurur her dem sirişki dime bârân anda yok

(Muhibbî, G. 1586/2)

[Sana karşı gözüm, sanki ilkbahar bulutudur. Her zaman yağmur yağdırır; sakın onda yağmur yok deme.]

Ağlamakla geçmesün 'ömrün bahârı mevsimi
Ebr gibi olma giryân gül şen ol gülşen gibi

(Üsküplü İshâk Çelebi, G. 333/8)

[Ömrünün bahar mevsimi ağlamakla geçmesin. Bulut gibi ağlayan olma; gül bahçesi gibi gül, sevinçli ol.]

Gözümden şevk-ı didâruñla kuyuñda akan yaşım
Bahâr irdükde gülzâra yağın bârândan artukdur

(Üsküdarlı 'Aşkî, G. 128/2)

[(Ey sevgili,) mahallende senin yüzünün parlaklığıyla gözümde akan yaşım, bahar gelince gül bahçesine yağın yağmurdan daha fazladır.]

Ağlarsa tañ mı çeşmüm ol gül-'izâre karşı
Bârân olur bilürsüz evvel bahâre karşı

(Mu'îdî, G. 381/1)

[O gül yüzünün karşısında gözlerimden yaş dökülürse şaşılır mı? Zira bilirsiniz ki ilkbahara doğru yağmur olur.]

Bahar mevsiminde yağmur yağdığında hava sıcaklığının düşüp havanın serinlemesi de beyitlerde değinilen hususlardandır. Bahar yağmurlarından bahsedilen çoğu yerde gülden de bahsedilmesi, havaların ısınmasıyla birlikte ilk ve en çok açılan çiçeklerden olan gülin baharın müjdecisi olarak düşünülmesinden kaynaklanıyor olmalıdır. Gelibolulu Mustafa Âlî'nin sevgilinin yanağını güle benzettiği aşağıdaki beytinde âşğın sevgilinin karşısında ağlaması, bahar günleri yağın yağmurların oluşturduğu soğuk havalarla ilişkilendirilmiştir.

İncin baña ruhuñ güline karşı ağlasam
Hoşdur bahâr günleri bârân sovuqlığı

(Gelibolulu Mustafa Âlî, G. 1460/4)

[Yanağının güline karşı ağlasam bana incin. Bahar günlerinde yağmurun havayı serinletmesi güzeldir.]

Aynı şairin havalar, yaz sıcaklarına döndüğünde kış soğuklarının biteceği, yaz yağmurlarının karları eritip her yeri güzelce yıkayacağını belirttiği aşağıdaki beyitte eski edebiyatta sıklıkla karşılaşılan kış-yaz münazarasına da yer verildiği görülmektedir. Beyitte ayrıca "akın salar" ifadesiyle yaz yağmurlarının bir anda bastırıp sellere sebep olmasının ima edildiği düşünülebilir.

Nedür bu yaykara ey berf gel bürûdeti ko
Akın salar seni bârân-ı sayf oñat yaykar

(Gelibolulu Mustafa Âlî, G. 209/4)

[Ey kar, bu yaygara nedir! Gel soğukluğu bırak. Yaz yağmuru bir anda hücum ederek seni bir güzel yıkar.]

6. Olumsuz hava

Yağmurun çok yağması insanların önceden planladıkları işlere mâni olan olumsuz bir durum da oluşturur. Söz gelimi göç etmek ya da yolculuğa çıkmak için yağmurlu hava iyi bir vakit değildir. Zira yağmur; göç etmeyi, göç eşyasının salimen taşınmasını zorlaştıracaktır. Özellikle dağ yolları yağmurla birlikte zarar görecektir, insanlar yollarını kaybedecek, yolculuk zorlaşacak ve belki de tehlikeli olacaktır. Üsküdarlı 'Aşkî ve Gelibolulu Âlî'nin aşağıdaki beyitlerinin bu bağlamda değerlendirilmesi mümkündür.

Seyle virdi gözlerüm yaşı ser-â-ser yolları

Göçmesün ol yâre diñ billâhi bârândur bugün

(Üsküdarlı ‘Aşkî, G. 324/2)

[Gözyaşlarım bütün yolları sele verdi. Allah aşkına, o sevgiliye söyleyin de hava yağmurlu olduğu için bugün göçmesin!]

Eşk ile gam tagınuñ güm-râhı olmışdur gözüm

Yitirür bârân ile merdüm kuhistân yolların

(Üsküdarlı ‘Aşkî, G. 342/5)

[İnsan, yağmur sebebiyle dağda yolunu kaybeder ya, gözüm de gözyaşı sebebiyle gam dağında yolunu (öyle) kaybetmiştir.]

Kuhl-i hâk-i pâyı bârân itse yaşum ‘Âliyâ

Kârvân olmaz revân râh-ı Sıfâhân bağlanur

(Gelibolulu Mustafa Âlî, G. 471/5)

[Ey Âlî, sevgilinin ayağının sürme (gibi olan) toprağına gözyaşlarım yağmur gibi yağsa Isfahan yolları kapandığı için kervanlar yola çıkamaz.]

Bazen insanlar yapmak istemedikleri işler için havanın yağmurlu olmasını bir bahane olarak da kullanırlar. Aşağıdaki beyitte âşığın kendi gözyaşlarının sel oluşturacak kadar çok olmasına rağmen sevdiğine verdiği söze sadakatli iken sevgilinin yağmurlu havayı sözleşilen buluşmaya mâni bir durum olarak ileri sürmesinden şikâyeti dile getirilmektedir.

Gelmeğe mâni‘ tutup ey döst bârân olduğın

Yaşumuñ aınmaz mısın seyl-i firâvân olduğın

(Nev‘î, G. 363/1)

[Ey sevgili, havanın yağmurlu olduğunu buluşma için bir engel olarak ileri sürüyorsun da benim gözyaşlarımın şiddetli sel olduğu hiç aklına gelmiyor mu?]

7. Temizlik

Yağmur; ağaçlarda, bitkilerde biriken tozları, sokaklardaki çeri çöpü, savaş meydanlarında dökülen kanları; hatta beden kirlerini temizler. Aşağıdaki beyitlerde özü itibarıyla su olan yağmurun temizleyici özelliği üzerinde durulduğu görülmektedir.

Toz kondurmamak ister gibi sahn-ı çemene

Yüzi suyuyla gelüp hıdmet eder ebr-i bahâr

(Üsküplü İshâk Çelebi, G. 83/3)

[Bahar bulutu, çimenliğe toz kondurmamak istemesi sebebiyle olsa gerek yüzü suyuyla gelip hizmet eder.]

Şu deñlü bî-kes olmışdur ki Zâtî ölicecek anı

Bulutlar su koyup bârân yuyup yiller götürmüşdür

(Zâtî, G. 147/5)

[Zâtî, ölünce o kadar kimsesiz kalmıştır ki onu bulut su koyup yağmur yıkayıp rüzgâr taşımıştır.]

Şu resme lâle-veş tığün yire dökdi 'adû kanın

Anı pâk itmeye olsa hezârân Nûh Tûfânı

(Bursalı Rahmî, K. 1/17)

[Kılıcın düşman kanını lâle gibi öyle bir yere döktü ki binlerce Nuh Tufanı olsa o kanları temizleyemez.]

Yitişdi mülke hâlel ecnebî cünüblerden

O hâr u hasları sür dehri yayka bârân ol

(Gelibolulu Mustafa Âlî, K. 42/45)

[Devlete kirli yabancılardan fesat dokundu. (Sultanım, sen) o çer çöpleri kov. Yağmur ol, dünyayı yıka.]

8. Ticaret

Eski dönemlerde baharat, Hindistan'dan Avrupa'ya kadar uzanan uzun bir yolculuktan sonra müşterisiyle buluşurdu. Baharat Yolları denen bu yolun uzun, yorucu ve tehlikelerle dolu olmasının dışında, taşınan baharatın hava şartlarının olumsuz tesirlerinden korunması da büyük çaba gerektirmekteydi. Deniz yolu yanında kara yolunun da kullanılıp kervanlarla taşınan bu ticari ürünlere zarar veren olumsuz durumlardan birisi de aşağıdaki beyitten anlaşıldığına göre yağmurlu havaydı ve baharatın üstüne yağan yağmur, baharatın heba olmasına neden olmaktaydı.

Tâcir gibi bahâr yükin bağlamak diler

Bârân ki nakd-i mâ-melekin hâke itdi sarf

(Gelibolulu Mustafa Âlî, G. 637/3)

[Yağmur, tâcir gibi bahâr yükünü bağlamak istediği için, nakde değer neyi varsa toprağa harcadı.]

9. Uyku

Sıcak hava rehaveti artırır, nem ise uyku getirir. Yağmurlu havaların uyku getirdiği tecrübelerle sabittir. (Onay, 2009: 483) İlkbahar, yağmurların bol olduğu bir mevsimdir. Usul usul yağın yağmurun düştüğü yerde çıkardığı damla sesleri, insana tatlı bir uyku getirir. Yağmur; sesiyle, havadaki tatlı esintisiyle birlikte düşünüldüğünde yağmurlu havalarda uyumak güzeldir. Mesîhî ile Helâkî'nin aşağıdaki beyitlerinde yağmur ile uyku arasındaki bu yakın ilişkiye değinilmiştir.

Eşk-i çeşmüm gördüğince hâb-ı nâz eyler gözüñ

Merdüme tatlu gelür vâkı'a bârân uyhusı

(Mesîhî, G. 265/5)

[Gözyaşlarımı her gördüğünde gözün naz uykusuna yatar. Zira insana yağmurda uyumanın tatlı geldiği hakikattir.]

Umaram kim tîr-i bârân-ı gamuñla cân virem

Hâb nûşîn olur ol sâ'atde kim bârân olur

(Helâkî, G. 38/3)

[Yağmur yağdığında uyku tatlı olduğu için senin gam yağmurunun okuyla can vermeyi isterim.]

Âşığın çektiği aşk derdi sebebiyle döktüğü gözyaşları, bahar yağmurlarına benzetilmiştir. Özellikle çocuklarda görüldüğü üzere bir süre ağlayan insana yorgunluk hâliyle birlikte rahatlık veren tatlı bir uyku hâli de gelir. Âşık, uyku süresince olsun dertlerini unuttur. Uyumak, onun zihni ve bedeni için bir

dinlenme fırsatı olur. Mostarlı Ziyâî'nin "Senin derdinden gözyaşlarım yağmurlar gibi akar. Bu vakitteki küçük ölüm uykusu, benim için şimdi lezzetli bir uyku olur." dediği aşağıdaki beyitte uykunun bu rahatlatıcı etkisi dile getirilir. Beyitte geçen *hâb-ı mevt* ifadesinde ölüm ile uyku arasında da ilgi kurulduğu görülmektedir. İnsan uyuyunca duyu organları ya tamamen ya da kısmen faaliyetine ara vermektedir. Söz gelimi görme, koklama, tatma, duyma fonksiyonları ya da hareketler insanın uyanık olduğu hâl gibi güçlü değildir. Bu hâliyle insan, ölü bir kişiyi andırır. Kur'ân-ı Kerîm'de de, "O, geceleyin sizi ölü gibi kendinizden geçirip [uyutan] ve gündüzün kazandıklarınızı bilen, sonra da belirlenmiş eceliniz tamamlanıncaya kadar gündüzleri sizi tekrar diriltendir [canlandırandır]..." (En'âm, 6/60) buyrulmaktadır. Ayetin ifadesinden uykunun âdeta küçük ölüm, uyanmanın ise ölümden sonraki dirilişin bir örneği olarak değerlendirildiği görülmektedir. (Soysaldı, 2018: 86)

Gamuñdan eşküm akar gör zamân-ı bârândur

Bu hâb-ı mevtüm olur şimdi baña hâb-ı leziz

(Mostarlı Ziyâî, G. 60/4)

Yine Mostarlı Ziyâî'nin "Yağmur yağdığı vakitlerde uyumak; ağlayan insanın içinin açılması, ferahlaması gibi insana güzel gelir." dediği aşağıdaki beyitte de yağmur yağarken uyumanın güzelliği dile getirilirken ağlamanın insanı rahatlatmasına da değinilmiştir.

Hoşdur dem-i bârânda biraz uykuya varmak

Beñzer ki Ziyâî virür ağlamağıla cân

(Mostarlı Ziyâî, G. 356/5)

Aşağıdaki beyitlerde kendisi de dert sahibi olduğundan, başkasının hâlinden anlayan, insanlara ağlayarak içini döken âşğın şiddetli ağlamalarıyla etrafındakilere rahatsızlık ve bıkkınlık veriyor olmasından duyduğu endişe dile getirilmektedir. Sürekli ağlayan bir insan, çevresindekiler tarafından genellikle ayıplanır, sevilmez ya da bu insanın uzun uzun konuşmaları, ağlayışları bir süre sonra karşısındakinin uykusunu getirmeye başlar. Burada konuşmaların, ağlamaların âşğın derdini anlattığı muhatabına sıkıcı gelip uykusunu getirdiği üzerinde durulmaktadır. Beyitlerde bir yandan da yağmurlu havalarda uyumanın insanlara güzel geldiği veya yağmurun insanların uykusunu getirdiğinin de ifade edildiği görülmektedir.

Ehl-i derde hâlüm ağlardum dökerdüm derdümi

Korkarın hazz itmeye yârân inen bârândan

(Mostarlı Ziyâî, G. 323/4)

[Dert sahibi kişilere dertlerimden bahseder, hâlimi ağlayarak anlatırdım; bu dostlar, yağmurun çok yağmasından rahatsız olacaklar diye korkardım.]

Ben ağladukca ol igmâz-ı 'aynı itdi ziyâd

İşidirüz ki virür izdiyâd-ı hâb matar

(Âşık Çelebi, K. 14/92)

[Ben ağladıkça o sevgili (gözlerini kapayıp) beni görmezlikten gelmeyi daha da artırdı; (meğer) yağmur, uyku artırmış, (bunu) yeni duyduk.]

Halk râhatda sehâb-ı keremüñ feyzinden
Belî uyhu götürür tab'a hevâ-yı bârân

(Bâkî, K. 2/32)

[Senin cömertlik bulutunun yağdırdığı ihsanlar ile halk rahatlık içindedir. Evet, yağmurlu havalar, insan tabiatına uyku getirir.]

Râhat olurdum Muhibbî cevri okın yağdırsa yâr
Niçe râhat olmayam ol hâb-ı bârândur baña

(Muhibbî, G. 39/5)

[Ey, Muhibbî! Sevgili, eziyet oklarını üzerime yağmur gibi yağdırsa çok rahatlardım; o oklar, benim için uyku getiren yağmurdur, nasıl rahat olmayayım ki!]

10. Yağmurluk ve Külâh-ı bârânî (Yağmur külâhı)

Osmanlı döneminde özellikle soğuk ve yağışlı kış günlerinde giyilen kıyafetler, hırka veya kürk üstüne keçeden yekpare Manisa yağmurluğu, çoban kepenegi, İslimye abası, Filibe abası, Yanbolu abası, deve yününden yapılmış Bağdat maşlahı, keçi yününden yapılmış siyah Van maşlahı, Bursa malı tiftikten dövme olarak yapılan Bursa arakiyye hırkası idi. Bârânî adındaki kıyafet de yeniçeri ve acemi oğlanların yağmurluğuna verilen isimdir. (Abdülaziz Bey, 1995: 226; Tietze, 2002: 279) Zâtî'nin aşağıdaki beytinde yağmurlu havalarda kullanılan *yağmurluk* ve *külâh-ı bârânî* (*yağmur külâhı*) yağmurla ilgili olarak değinilen eşyalardandır.

Görüp hattun didi çeşmüm yaşum bârânı havfinden
Siyeh yağmurluğun egnine almışdur Cemâlî'd-dîn

(Zâtî, G. 1173/2)

[Gözüm; sevgilinin ayva tüylerini görünce, gözyaşı yağmurumun korkusundan Cemâlî'd-dîn sırtına siyah yağmurluğunu giymiştir, dedi.]

Aşağıdaki beyitlerden anlaşıldığına göre eski dönemlerde yağmur için *külâh-ı bârânî* adında tepesi sivri, keçeden veya başka basit bir şeyden yapılan bir giyecek de kullanılmaktaydı. Külâh-ı bârânî'nin zıtlık ilgisiyle tac ile kullanımına dikkat edilecek olursa ve beyitte yer alan “kem-bahâ” ifadesinden hareketle bu külâhın pahalı bir giyecek olmadığı anlaşılmaktadır.

Hiç tâc-ı Kubâda beñzeye mi
Kem-bahâ bir külâh-ı bârânî

(Hayâlî Bey, K. 16/31)

[Değersiz bir yağmur külâhı hiç Kubad'ın tacına benzer mi?]

Çarh geh tâc-ı Keykubâd ırınur
Geh geyer bir külâh-ı bârânî

(Üsküdarlı 'Aşkî, K. 42/6)

[Felek, bazen Keykubad tacı takınır; bazen de yağmur külâhı takar.]

Sonuç

Genel olarak yağmur üzerinde en çok durulan yön, canlılar için yaşam kaynağı olduğu, tabiata canlılık verdiği, tabiattaki varlıkların özellikle çiçeklerin büyüyip gelişebilmesinin yağmura bağlı olduğu hususudur. İlkbahar yağmurlarının çok olduğu, sevgilinin gamze oklarının yağmur gibi âşğın sinesine

yağdığı, yağmurun insana tatlı bir uyku verdiği ve yağmurlu havalarda uyumanın güzel olduğu yine ön plana çıkan hususlardır.

Sevgili söz konusu olduğunda bulutlar sevgilinin bazen saçları bazen kaşları olur. Âşık söz konusu olduğunda ise yağmurla en çok ilişkilendirilen unsur, gözyaşlarıdır. Bu anlamda yağmurun gözyaşı sembolü olduğu söylenebilir. Âşığın gözyaşlarıyla kendi sinesindeki yangını söndürmek istediği ve döktüğü gözyaşlarıyla sevgilisinde merhamet hissi oluşturmayı amaçladığı beyitlerde vurgulanır.

Kasideler söz konusu olduğunda yağmur, özellikle memduhun cömertliğiyle, ihsanlarıyla ilişkilendirilir ve memduhun yardım ve iyiliklerinin yağmur gibi hatta yağmurdan bile çok olduğu özellikle vurgulanan husustur.

Klasik Türk edebiyatı şairlerinin doğrudan doğruya tabiatı anlatmak yerine tabiatı ve bu bağlamda yağmuru ve yağmurla irtibatlı unsurları duygu, düşünce ve hayallerini somutlaştırarak anlatmak amacıyla bir benzetme unsuru olarak kullandıkları görülmektedir. Mesela yıldırımlar, âşığın âhları ve gökkuşağı; sevgilinin kaşı olarak tasavvur edilir. Bazen de şairler, yağmur ve unsurlarını kişileştirerek âşıkla irtibatlandırır. Söz gelimi bulut âşığın dertli hâline üzüldüğü için ağlar. Yağmurların bu şekilde oluştuğu dile getirilir.

Şairler, sembolleştirerek anlattıkları yağmurdan ve bulut, rüzgâr, yıldırım gibi yağmurla ilişkili diğer unsurlardan bahsederken kültürel hayata ait bilgi, âdet, deyim ve halk inanışlarına da yer verirler. Şiirlere bu gözle bakıldığında yağmur teması üzerinden şiirlerin yazıldığı dönemin duygu, düşünce hatta inanç dünyasına kapı aralamanın mümkün olduğu görülmüştür.

Şairlerin yağmurun da içinde yer aldığı tabiat unsurlarını duygularını anlatmakta bir araç olarak kullandıkları; bu sebeple de tabiatın şiirlere genellikle objektif hâliyle değil, şairlerin duygularını ifade etmekte bir araç olarak dâhil edildiği, bu anlamda şiirlerde teşbih, teşhis ve özellikle hüsn-i talillerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Yağmur ve unsurları şairler tarafından olumlu ve olumsuz yönleri ile ele alınmış olsa da şiirlerde yağmur ve unsurları ile ilgili değerlendirmelerin daha çok olumlu olduğu görülmüştür.

Yağmurun ve yağmurla irtibatlandırılan diğer unsurların bir bütünlük içerisinde metinlerde bir arada yer almaktan ziyade şairin beyitte vurgulamak istediği anlama göre tek tek ve kısmen yer aldığı tespit edilmiştir. Yağmurla ilgili tasavvurların topluca tespiti için şiirlerin münferit olarak incelenmesinin yeterli olmayacağı açıktır. Bunun için şairlerin divanlarındaki şiirlerin tamamı incelenmeli ya da bizim de yapmaya çalıştığımız gibi belirli bir dönem içerisinde yaşamış şairlerin divanlarına topluca bakılmalı; buradan hareketle bir sonuca varılmalıdır. Böyle bir yol, kanaatimizce daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

Klasik Türk edebiyatı kapsamındaki şiirlerde sadece soyut konulardan bahsedilmediği, şairlerinin sosyal hayattan, tabiatından kopuk olmadıkları görülmüş ayrıca şairlerin tabiatından mülhem hayaller devşirecek güçlü bir müşahade kudretine sahip oldukları tespit edilmiştir. Çalışmada üzerinde durulan yağmur temasından hareketle söylenecek olursa yağmurun rengi, kokusu, sesi gibi farklı özellikleri ile beyitlere aksettiği aynı zamanda kültürel, dini ya da yerel inanış bağlamında çok farklı kaynaklardan beslenen şairlerin geniş bilgi birikimlerine kendi şahsi gözlemlerini de ekleyerek beyitlerinde kullandıkları görülmüştür.

Kaynakça**Yararlanılan Divanlar**

- Akarsu, K. (1989). Za'îfî Divanı Metin, Tahlil ve Sistematiik Endeks (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoyak, İ. H. (2018). Gelibolulu Mustafâ Âlî Dîvânı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: [https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-alidivanipdf.pdf?o\(E.T.02.03.2021\)](https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-alidivanipdf.pdf?o(E.T.02.03.2021))
- Ambros, E. (1982). Candid Penstrokes The Lyrics of Meâlî, an Ottoman Poet of the 16th. Century, Berlin: Klaus Schwarz Verlag.
- Akyüz, K. vd. (1958). Fuzûlî Türkçe Divan, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Aydemir, Y. (2018). Behişti Divanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: [https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56445,ramazan-behisti-divanipdf.pdf?o\(E.T. 14.2021\)](https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56445,ramazan-behisti-divanipdf.pdf?o(E.T. 14.2021))
- Bayak, C. (2017). Sehâbî Dîvânı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: [https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55746,sehabi-divanipdf.pdf?o\(E.T. 08.03.2021\)](https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55746,sehabi-divanipdf.pdf?o(E.T. 08.03.2021))
- Çavuşoğlu, M. (1977). Yahyâ Bey Dîvân Tenkidli Basım, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çavuşoğlu M. ve Tanyeri M. A. Tanyeri (1981). Hayretî Dîvân Tenkidli Basım, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Çavuşoğlu, M. (1982). Helâkî Dîvân Tenkidli Basım, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Çavuşoğlu M. ve Tanyeri M. A. (1987). Zâtî Divanı Gazeller Kısmı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon), C.3, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Demirel, Ş. (2017). 16. Yüzyıl Şairlerinden Mânî Dîvân ve Şehr-engîz-i Bursa, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: [https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55755,divan-ve-sehr-engiz-i-bursapdf.pdf?o\(E.T. 17.07.2021\)](https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55755,divan-ve-sehr-engiz-i-bursapdf.pdf?o(E.T. 17.07.2021))
- Erdoğan, M. (2017). Bursalı Rahmî Dîvânı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: [https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55910,bursali-rahmi-divanipdf.pdf?o\(E.T. 25.02.2021\)](https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55910,bursali-rahmi-divanipdf.pdf?o(E.T. 25.02.2021))
- Gürgendereli, M. (2017). Mostarlı Hasan Ziyâî Divânı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: [https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56211,mostarli-hasan-ziyai-divanipdf.pdf?o\(E.T. 12.02.2021\)](https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56211,mostarli-hasan-ziyai-divanipdf.pdf?o(E.T. 12.02.2021))
- İsen, M. (1990). Usûlî Divanı, Ankara: Akçağ.
- Keklik, M. (2014). Üsküplü İshak Çelebi Divanı (Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin) (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bışkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıç, F. (2017). Âşık Çelebi Dîvânı, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap: [https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55975,asik-celebi-divanipdf.pdf?o\(E.T. 13.03.2021\)](https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55975,asik-celebi-divanipdf.pdf?o(E.T. 13.03.2021))
- Küçük, S. (2015). Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mengi, M. (2020). Mesîhî Dîvânı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: [https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/74203,mesih-i-divanipdf.pdf?o\(E.T. 02.01.2021\)](https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/74203,mesih-i-divanipdf.pdf?o(E.T. 02.01.2021))
- Mermer, A. (2004) Kütahyalı Rahîmî ve Dîvânı, İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı.
- Nas, Ş. K. (2018). Celîlî Dîvânı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: [https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59375,celili-divanipdf.pdf?o\(E.T. 01.08.2021\)](https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59375,celili-divanipdf.pdf?o(E.T. 01.08.2021))
- Pala, İ. (1983). Aşkî, Hayâtî, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Tanrıbuyurdu, G. (2018). Kalkandelenli Mu'îdî Dîvânı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: [https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59883,kalkandelenli-mu39idi-divanipdf.pdf?o\(E.T. 07.03.2021\)](https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59883,kalkandelenli-mu39idi-divanipdf.pdf?o(E.T. 07.03.2021))

- Tarlan, A. N. (1945). *Hayâlî Bey Dîvânı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1967). *Zâtî Divanı Gazeller Kısmı* (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon), C.1, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Tarlan, A. N. (1970). *Zâtî Divanı Gazeller Kısmı* (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon), C.2, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Tulum, M. ve Tanyeri M. A. (1977). *Nev'î Divanı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Yavuz, K. ve Yavuz O. (2016). *Muhibbî Dîvânı*, C.1-2., İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Uzun, S. (2011). *Üsküdarlı Aşkî Divanı Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16. yy. Osmanlı Hayatının Divandaki Yansımaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Diğer kaynaklar

- Abdülaziz Bey (1995). *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri Toplum Hayatı*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Akdağ, A. (2014). "Bir Tedavi Yöntemi Olarak 'Kan Aldırmak' ve Klâsik Türk Şiirindeki Kullanımı", *Gazi Türkiyat*, S. 14, s. 169-187.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C.2, Ankara: İnkılâp.
- Akün, Ö. F. (2013). *Divan Edebiyatı*, Ankara: İsam.
- Arpaguş, H. K., (2015). *Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Anlayışı ve Kaynakları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Atalay, B. (1999). *Divânü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, C.3, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aybet, N. (1989). *Fuzûlî Dîvânı'nda Maddî Kültür*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Aydemir, A. (2000). *Tefsirde İsrâiliyat*, İstanbul: Beyan.
- Batislam, H. D. (2005). "Divan Şiirinde Sabâ", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 26, s. 95-117.
- Bayram, Y. (2007). "Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler", *Turkish Studies*, S. 2/4, s. 209-219.
- Boratav, P. N. (1950). "İstiska", *İslam Ansiklopedisi*, C. V/II, 1221-1224., İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Cebeci, L. (2005). "Mikâil", *İstanbul: İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C. 30, s. 45-46.
- Cunbur, M. (1985). *Karacaoğlan*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Çolak, A., (2012). "Kur'ân ve Hadislere Göre Melek", Ankara: Afşar Matbaası.
- Hub, M. (2018). "Rahmanî Nefhalar ve İrfânî Yorumlar: Zamanın Değer(lenmes)i ve Değerlendirilmesi Üzerine: "Nefehât Hadîsi ve Şerhi", *Toplum Bilimleri Dergisi*, S.23, s.199-238.
- İbrahim Cûdî Efendi (2006). *Lûgat-ı Cûdî* (haz. İsmail Parlatır vd.), Ankara: Türk Dil Kurumu,
- İnan, A., (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul: İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- İnan, A., (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İzbrak, R. (1964). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Doğu Matbaası.
- Kahraman, B. (2000). "Helâkî Dîvânı'nda Göz ve Gözyaşı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.7, s. 233-264.
- Karagöz, İ. vd., (2019). *Dualar* (edt. İsmail Karagöz), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kaya, H. A. (2011). "Emrî Divanı'nda Deyimler", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.6, s. 55-130.
- Kemikli, B. (2007). "Divan Şiirinde Hastalık ve Tedavi", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C. 16, S. 1, s. 19-36.

- Kırbiyık, M. (2007). “Bazı XVI. Yüzyıl Divanlarında Kıymetli Taşlar”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, S. 18, s. 61-75.
- Kur’ân-ı Kerim Meali (2012). (haz. H. Altuntaş ve M. Şahin), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Kurnaz, C. (1996). Hayâlî Bey Divânı’nın Tahlili, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Onay, A. T. (2009). Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı (haz. Cemal Kurnaz), İstanbul: H.
- Özkan, Ö. (2007). Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı, İstanbul: Kitabevi.
- Öztoprak N. (2010). “Divan Şiirinde Giyim Kuşam Üzerine Bir Deneme”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 4, s. 103-154.
- Pala, İ. (2015). Akademik Divan Şiiri Sözlüğü, İstanbul: Kapı.
- Polat, B. (2007). Türk Kültüründe Yağmur Duası (Azatlı Kasabası Örneği), *Dinî Araştırmalar Dergisi*, S. 27., s. 275-283.
- Sefercioğlu, N. (1999). “Divan Şiirinin Çevreye Bakışı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.1, s. 63-82.
- Sefercioğlu, N. (2010). “Helâkî Divanı’nda Türkçe Deyimler”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 4, s. 155-202.
- Selçuk, B. (2005). “Fuzûlî’de Gözyaşı”, *Ekev Akademi Dergisi*, S. 25, s. 233-246.
- Soysaldı, H. M. (2018). “Kur’an Âyetleri ve Hadisler Perspektifinden Uyku Hakkında Bir Değerlendirme”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.9, s. 79-102.
- Sünen-i Tirmizî Tercemesi (2007). (haz. A. Parlıyan), C. 3, Konya: Konya.
- Şemseddin Sâmî (2013). Kâmûs-ı Türkî, İstanbul: Kapı.
- Şentürk, A. A. (2016). Osmanlı Şiiri Kılavuzu, C.1, İstanbul: Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi.
- Şentürk, A. A. (2017). Osmanlı Şiiri Kılavuzu, C.2, İstanbul: Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi.
- Tanyeri, M. A. (1999). Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler, Ankara: Akçağ.
- TDK, (1998). Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Temel Britannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi (1998). C. 13, İstanbul: Anan.
- Tietze, A. (2002). Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatı, C.1, İstanbul-Wien: Simurg.
- Tural, S. (1993). “Edebiyat Eseri ile Çevre Arasındaki Bağlar”, *Türk Edebiyatında Tabiat*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Yeniterzi, E. (1999). “Divan Şiirinde Sağlık ve Hastalıklarla İlgili Bazı Hususlar”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.4, s. 87-103.
- Zülfe, Ö. (2011). Şiirin İzinde Sözün Gölgesinde Osmanlı Şiirinden Kelimeler, Kavramlar, Deyimler, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.